

M U N I
S C I

Department
of Biochemistry

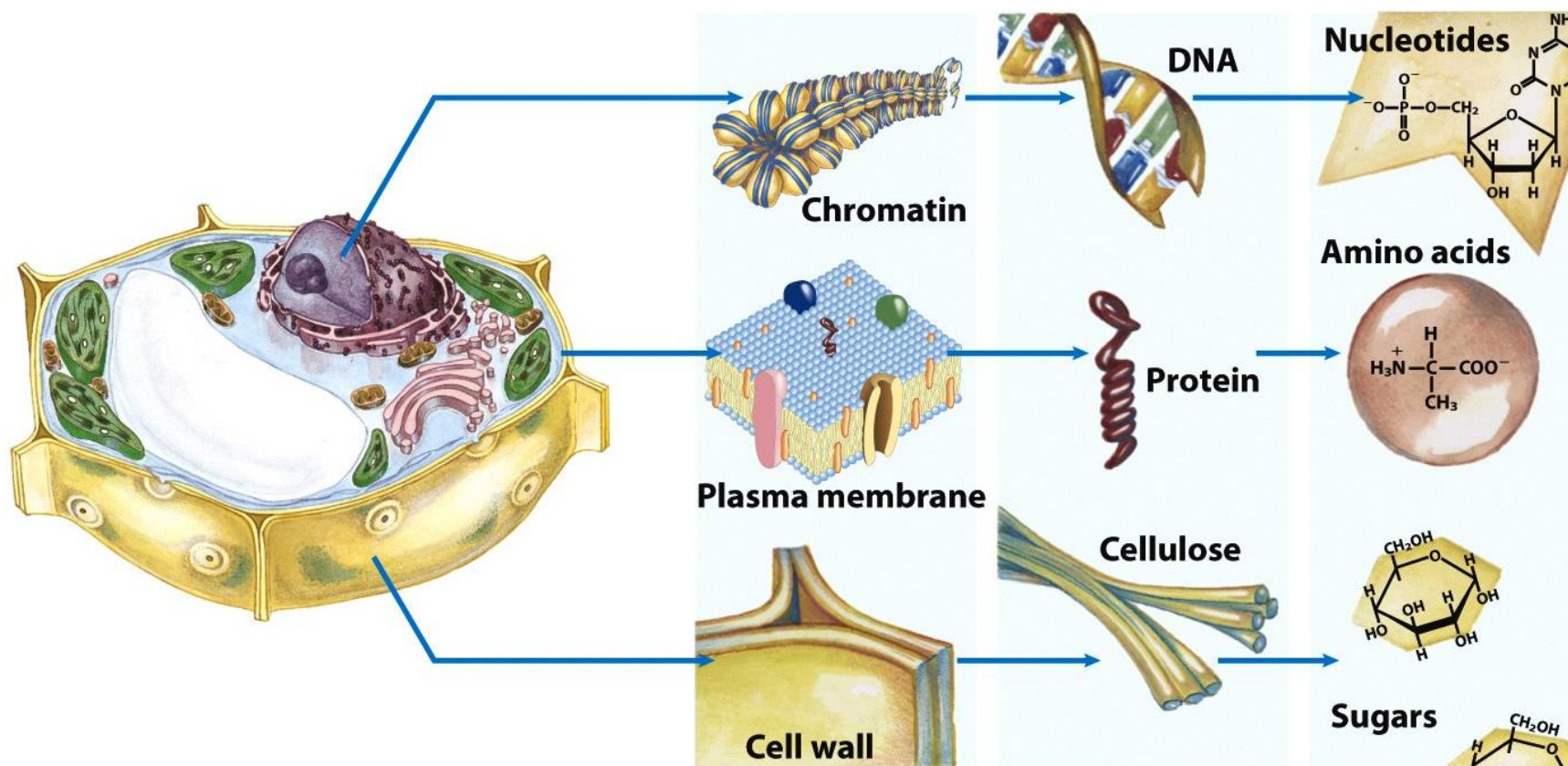
Lektiny: Klíč k molekulární komunikaci buněk

Mgr. Lukáš Faltinek, Ph.D.

2. 4. 2025

Složení živé hmoty

Figure 1-11
Lehninger Principles of Biochemistry, Fifth Edition
© 2008 W. H. Freeman and Company

Složení živé hmoty

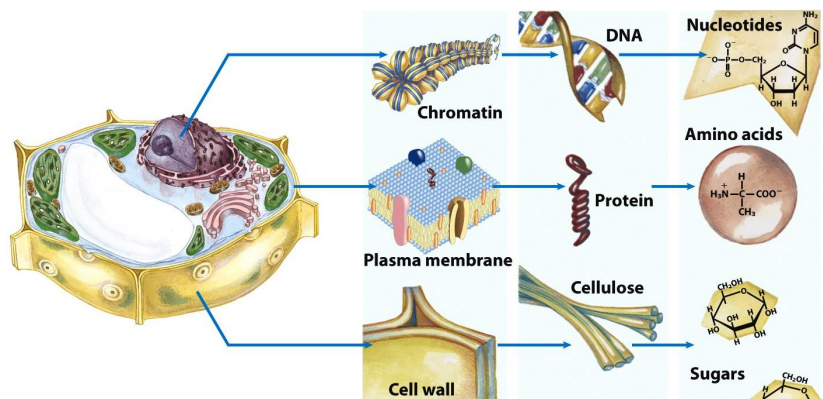
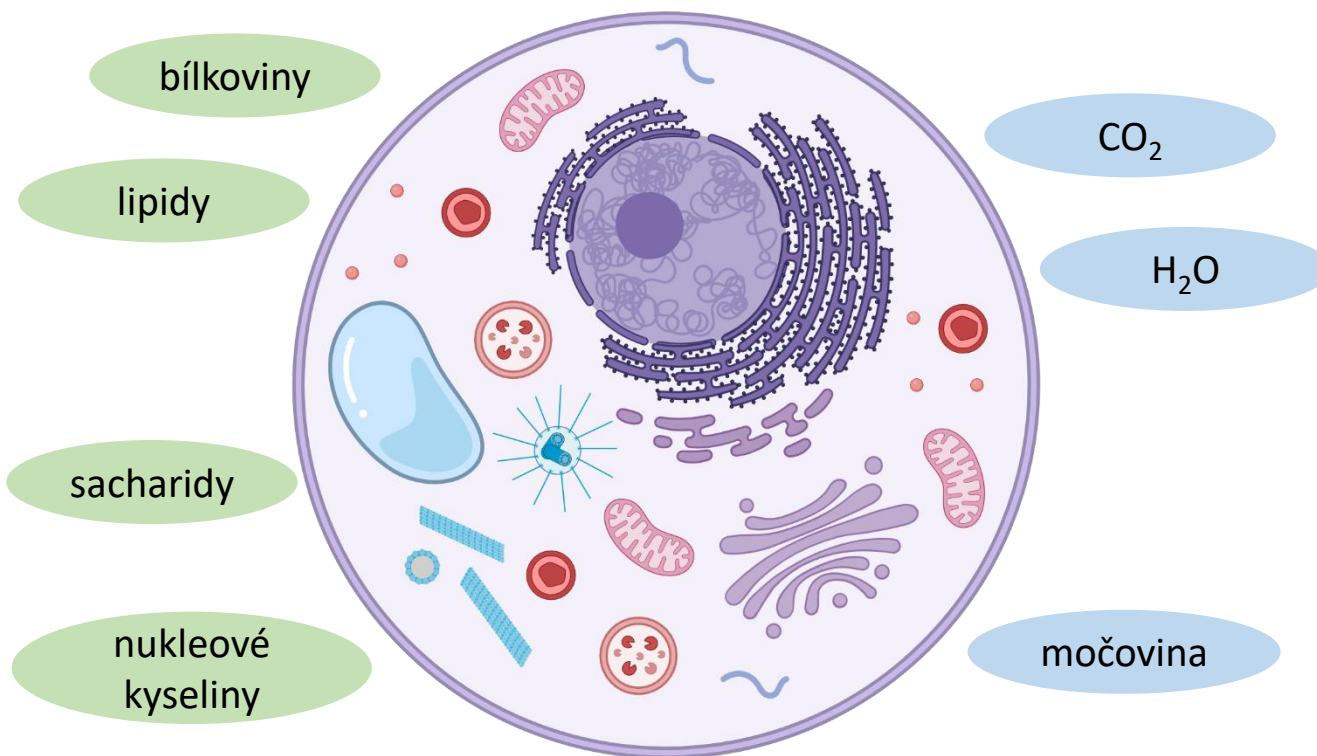

Figure 1-11
Lehninger Principles of Biochemistry, Fifth Edition
© 2008 W. H. Freeman and Company

organické sloučeniny

anorganické sloučeniny

Složení živé hmoty

- makroelementy: 11 prvků, které tvoří až 99,9 % hmotnosti živých organismů
  - C, O, H, N (95 %)
  - S, P, Mg, Ca, Na, K, Cl (4,9 %)
- mikroelementy neboli prvky stopové
  - Fe, Co, Cu, Mn, V, Zn, I, ...

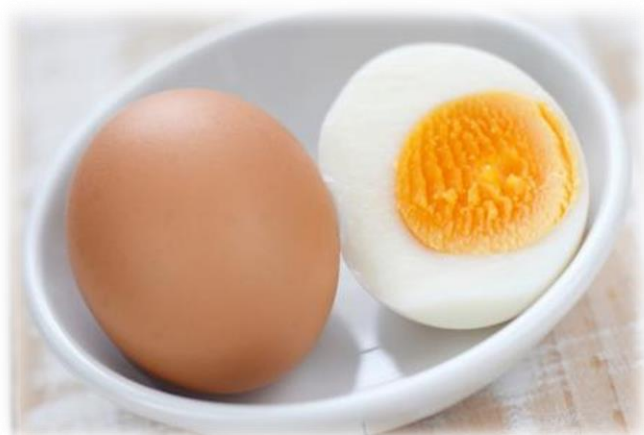
Molekulové složení *E. coli*

Složka	Hmotnostní procento
H ₂ O	70
Proteiny	15
DNA	1
RNA	6
Polysacharidy a jejich prekurzory	3
Lipidy a jejich prekurzory	2
Ostatní malé organické molekuly	1
Anorganické ionty	1

Prvek	Obsah v živé buňce (%)	Obsah v neživé přírodě (%)
Uhlík	19,37	0,18
Kyslík	62,80	50,02
Vodík	9,31	0,95
Dusík	5,14	0,63
Fosfor	0,63	0,11
Sodík	0,26	2,36
Draslík	0,22	2,28

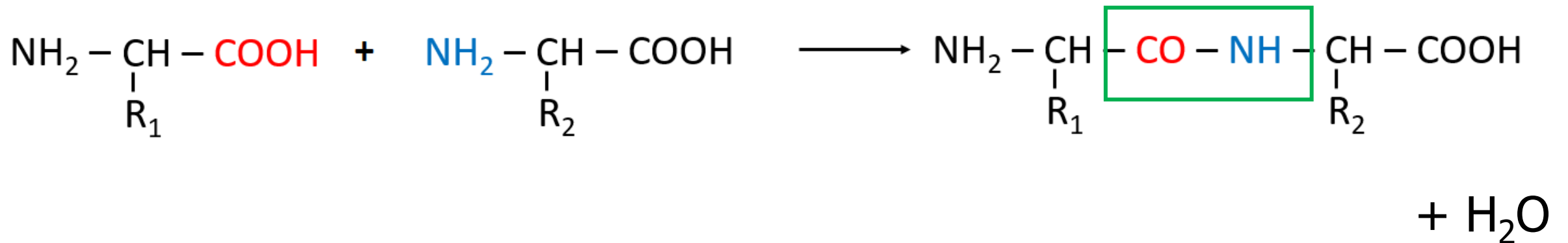

Co jsou to bílkoviny (proteiny)?

Co jsou to bílkoviny (proteiny)?

- biomakromolekuly tvořící základ všech živých organismů
- rozličné funkce (stavební, katalytická, regulační, transportní, obranná, ...)
- každá bílkovina je složená z mnoha menších molekul zvaných **aminokyseliny**
  - v molekule bílkoviny jsou pospojovány **peptidovou vazbou**

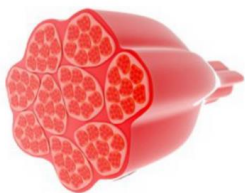
Rozdělení bílkovin

- podle **původu**: rostlinné, živočišné, mikrobiální, virové
- podle **tvaru**: globulární nebo fibrilární
- podle **funkce**: stavební, transportní, regulační, imunitní, katalytické, ...

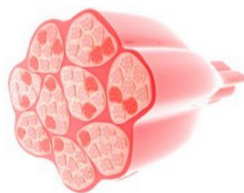
Rozdělení bílkovin

- podle **původu**: rostlinné, živočišné, mikrobiální, virové
- podle **tvaru**: globulární nebo fibrilární
- podle **funkce**: **stavební**, transportní, regulační, imunitní, katalytické, ...

kolagen, keratin, aktin a myosin, ...

ČERVENÁ SVALOVÁ VLÁKNA

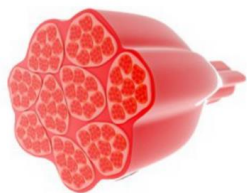
BÍLÁ SVALOVÁ VLÁKNA

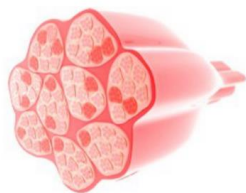
Rozdělení bílkovin

- podle **původu**: rostlinné, živočišné, mikrobiální, virové
- podle **tvaru**: globulární nebo fibrilární
- podle **funkce**: stavební, **transportní**, regulační, imunitní, katalytické, ...

kolagen, keratin, aktin a myosin, ...

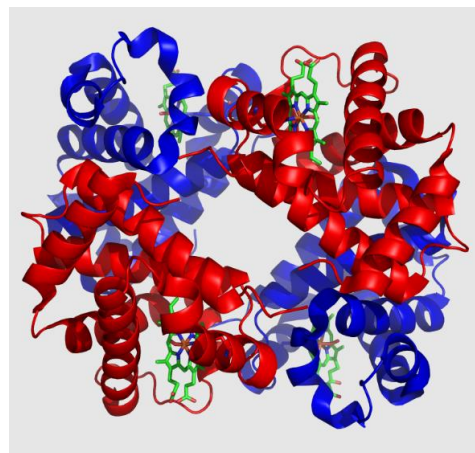

ČERVENÁ SVALOVÁ VLÁKNA

BÍLÁ SVALOVÁ VLÁKNA

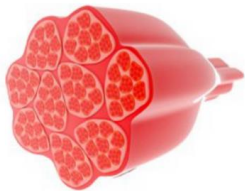
hemoglobin, ...

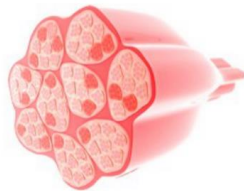
Rozdělení bílkovin

- podle **původu**: rostlinné, živočišné, mikrobiální, virové
- podle **tvaru**: globulární nebo fibrilární
- podle **funkce**: stavební, transportní, **regulační**, imunitní, katalytické, ...

kolagen, keratin, aktin a myosin, ...

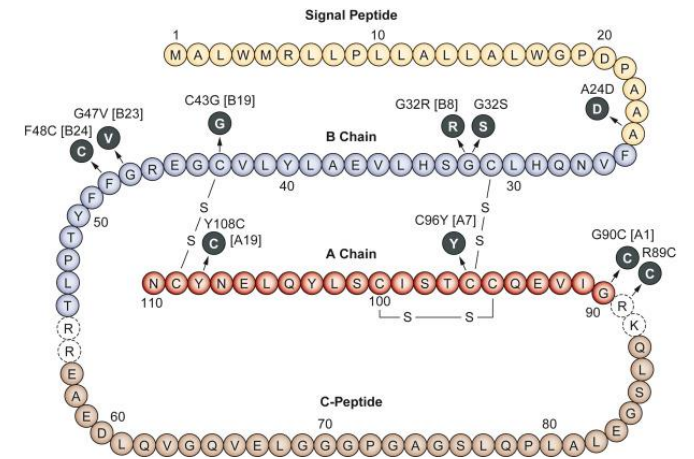
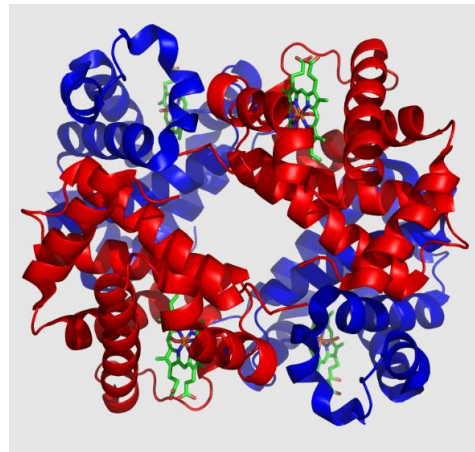

ČERVENÁ SVALOVÁ VLÁKNA

BÍLÁ SVALOVÁ VLÁKNA

hemoglobin, ...

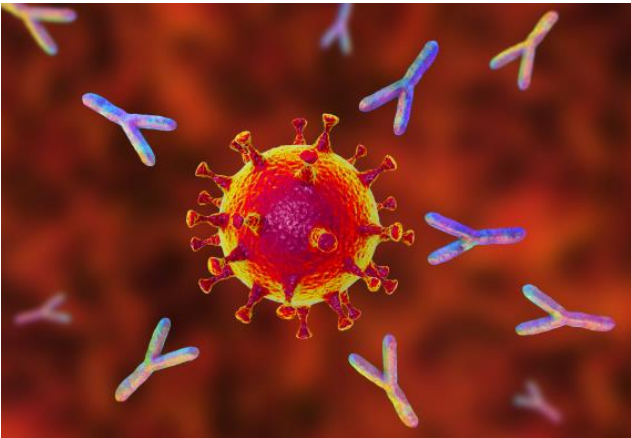

hormony (insulin, glukagon), receptory, ...

Rozdělení bílkovin

- podle **původu**: rostlinné, živočišné, mikrobiální, virové
- podle **tvaru**: globulární nebo fibrilární
- podle **funkce**: stavební, transportní, regulační, **imunitní**, katalytické, ...

Protilátky

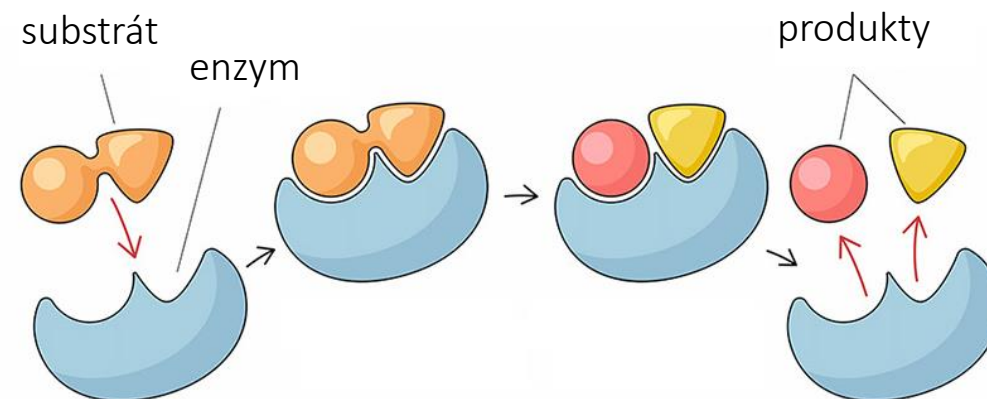
Rozdělení bílkovin

- podle **původu**: rostlinné, živočišné, mikrobiální, virové
- podle **tvaru**: globulární nebo fibrilární
- podle **funkce**: stavební, transportní, regulační, imunitní, **katalytické**, ...

Protilátky

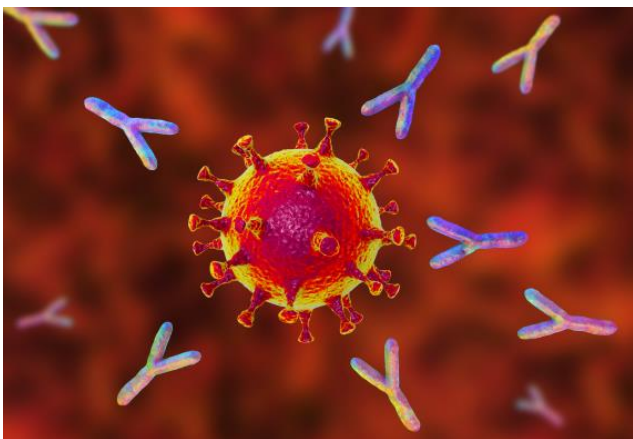
Enzymy

Rozdělení bílkovin

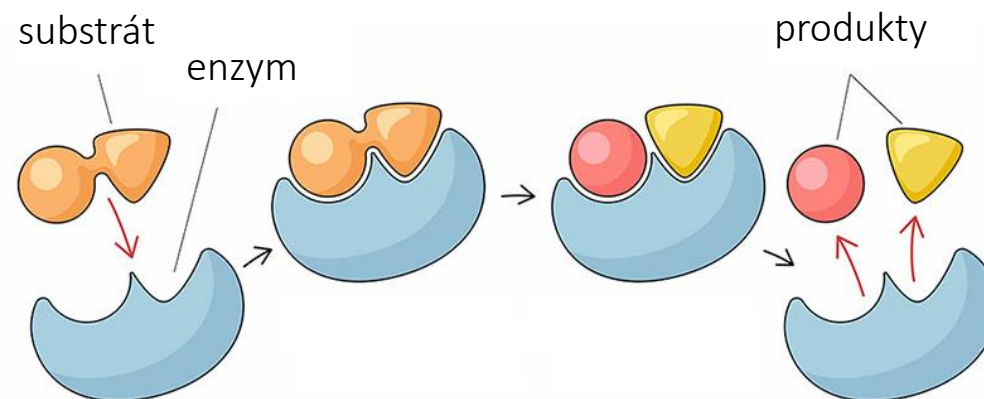
- podle **původu**: rostlinné, živočišné, mikrobiální, virové
- podle **tvaru**: globulární nebo fibrilární
- podle **funkce**: stavební, transportní, regulační, imunitní, katalytické, ...

Protilátky

Lektiny

Enzymy

Lektiny

- všudypřítomné bílkoviny specificky vázající **sacharidy**
- nejsou imunitního původu (**protilátky**) ani nemají katalytickou aktivitu (**enzymy**)
- důležitá role v rozpoznávání na buněčné a molekulární úrovni

Lektin-sacharidové interakce hrají klíčovou roli v buněčné interakci a komunikaci, a to v mnoha biologických procesech.

- ◆ rozpoznávání buněk
- ◆ adheze buněk
- ◆ infekce a patogeneze
- ◆ signální dráhy a apoptóza
- ◆ nádorová biologie

Ale proč?

Lektiny

- všudypřítomné bílkoviny **specificky** vázající sacharidy
- nejsou imunitního původu (~~protilátky~~) ani nemají katalytickou aktivitu (~~enzymy~~)
- důležitá role v rozpoznávání na buněčné a molekulární úrovni

Lektin-sacharidové interakce hrají klíčovou roli v buněčné interakci a komunikaci, a to v mnoha biologických procesech.

- ◆ rozpoznávání buněk
- ◆ adheze buněk
- ◆ infekce a patogeneze
- ◆ signální dráhy a apoptóza
- ◆ nádorová biologie

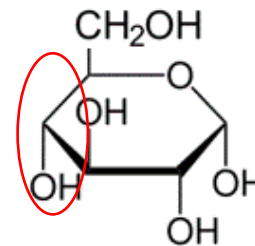
Ale proč?

Lektiny

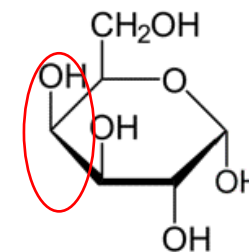
- všudypřítomné bílkoviny **specificky** vázající sacharidy
- nejsou imunitního původu (**protilátky**) ani nemají katalytickou aktivitu (**enzymy**)
- důležitá role v rozpoznávání na buněčné a molekulární úrovni

Lektin-sacharidové interakce hrají klíčovou roli v buněčné interakci a komunikaci, a to v mnoha biologických procesech.

- ◆ rozpoznávání buněk
- ◆ adheze buněk
- ◆ infekce a patogeneze
- ◆ signální dráhy a apoptóza
- ◆ nádorová biologie

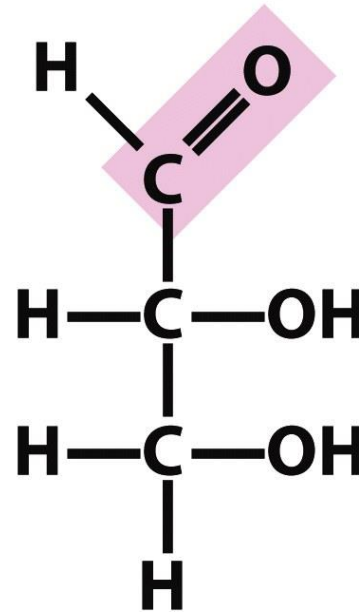
glukosa

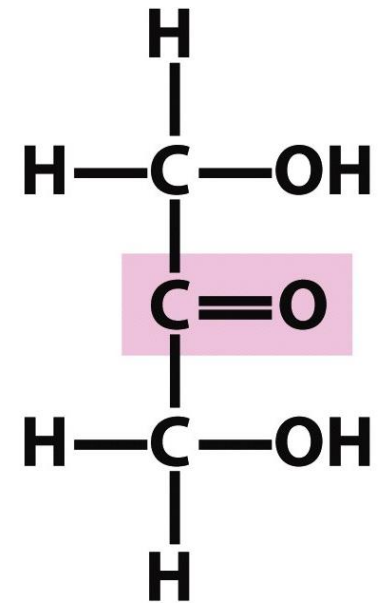
galaktosa

Sacharidy a jejich rozmanitost

- z chemického hlediska polyhydroxy-aldehydy (**aldosy**) nebo polyhydroxy-ketony (**ketosy**)
- základní stavební jednotkou je monosacharid
  - 3 až 7 atomů C
  - triosy, tetrosy, pentosy, hexosy a heptosy

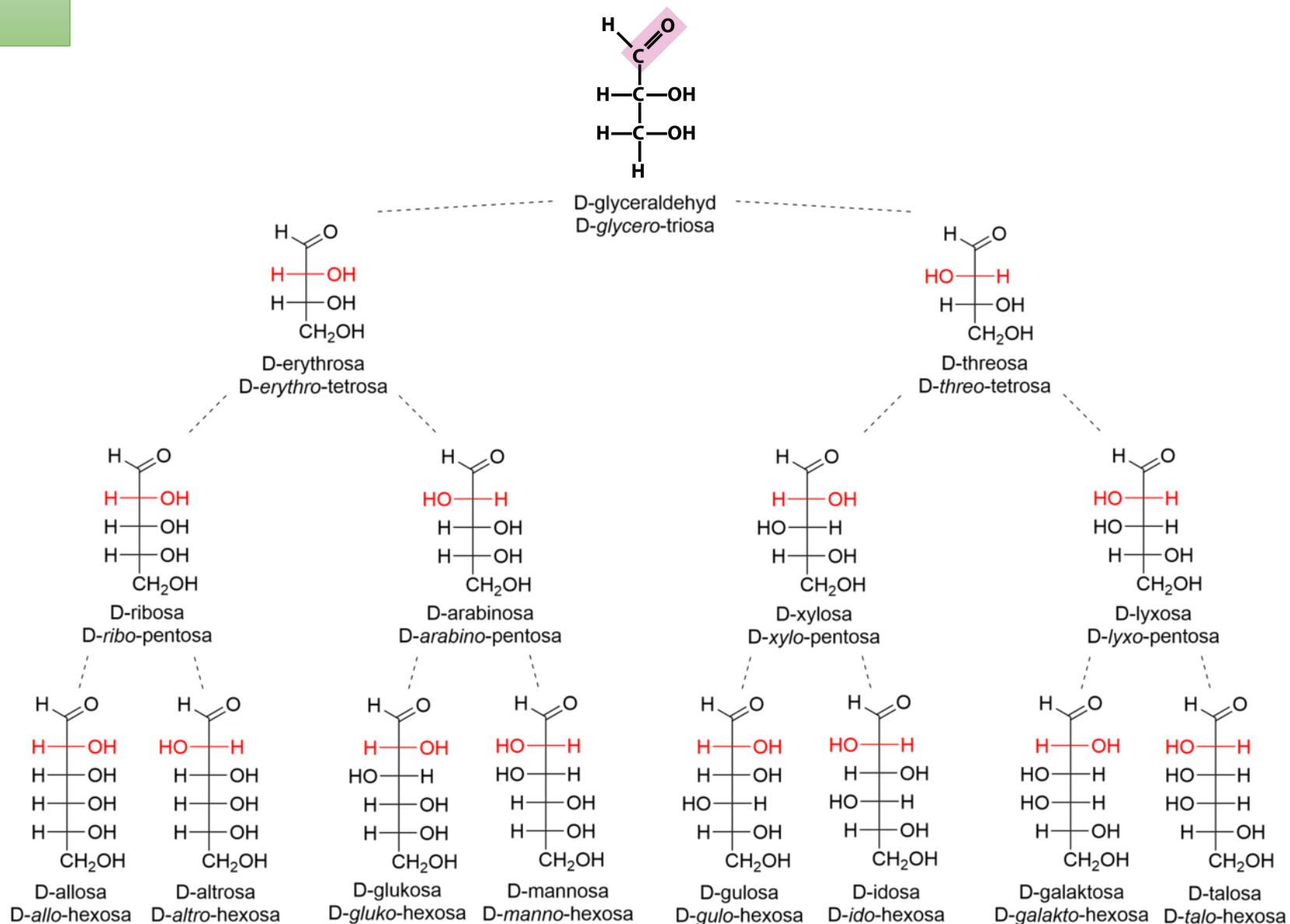

glyceraldehyd

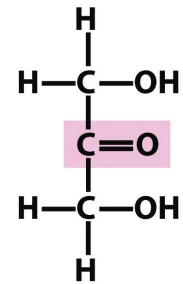
dihydroxyaceton

Aldosy

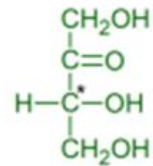

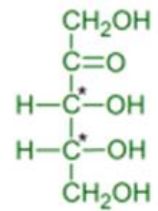
Ketosy

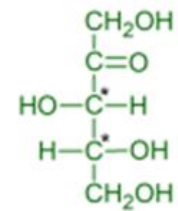
dihydroxyaceton

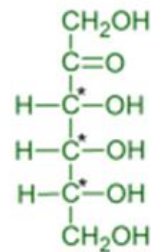
D-erythrulosa

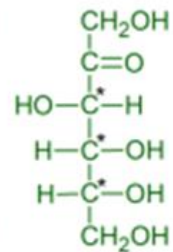
D-ribulosa

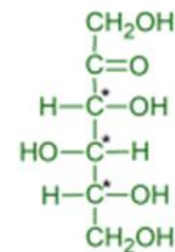
D-xylulosa

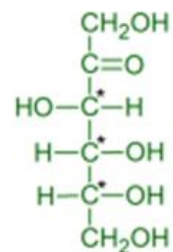
D-psikosa

D-fruktosa

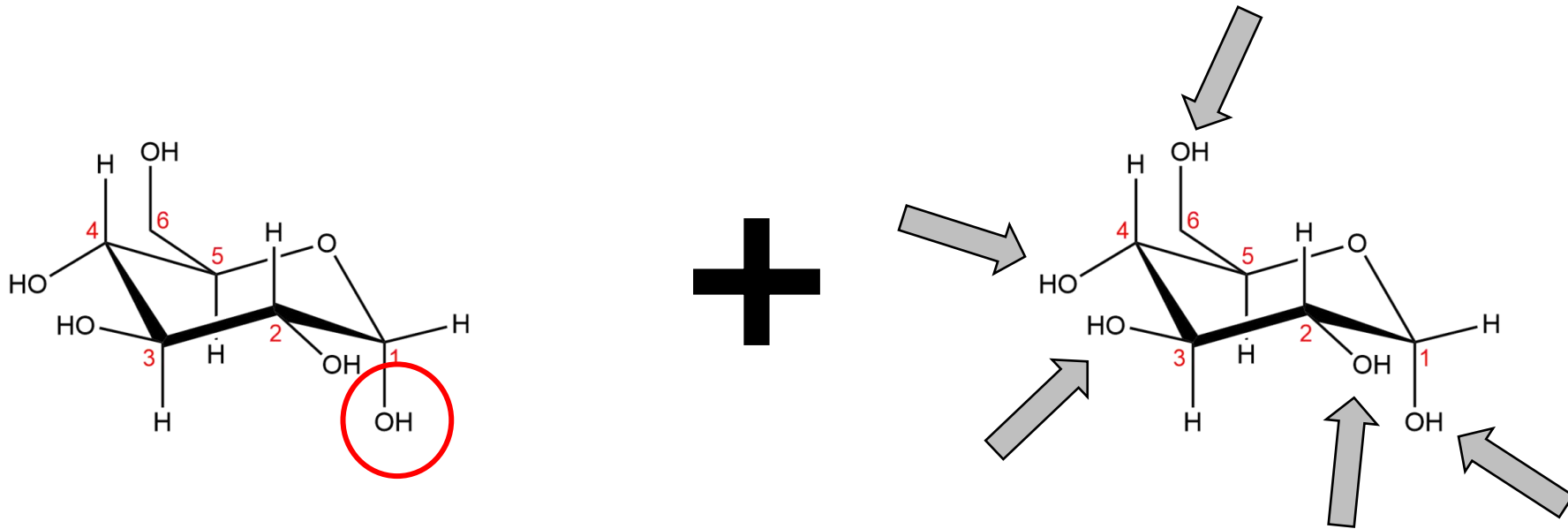
D-sorbosa

D-tagatosa

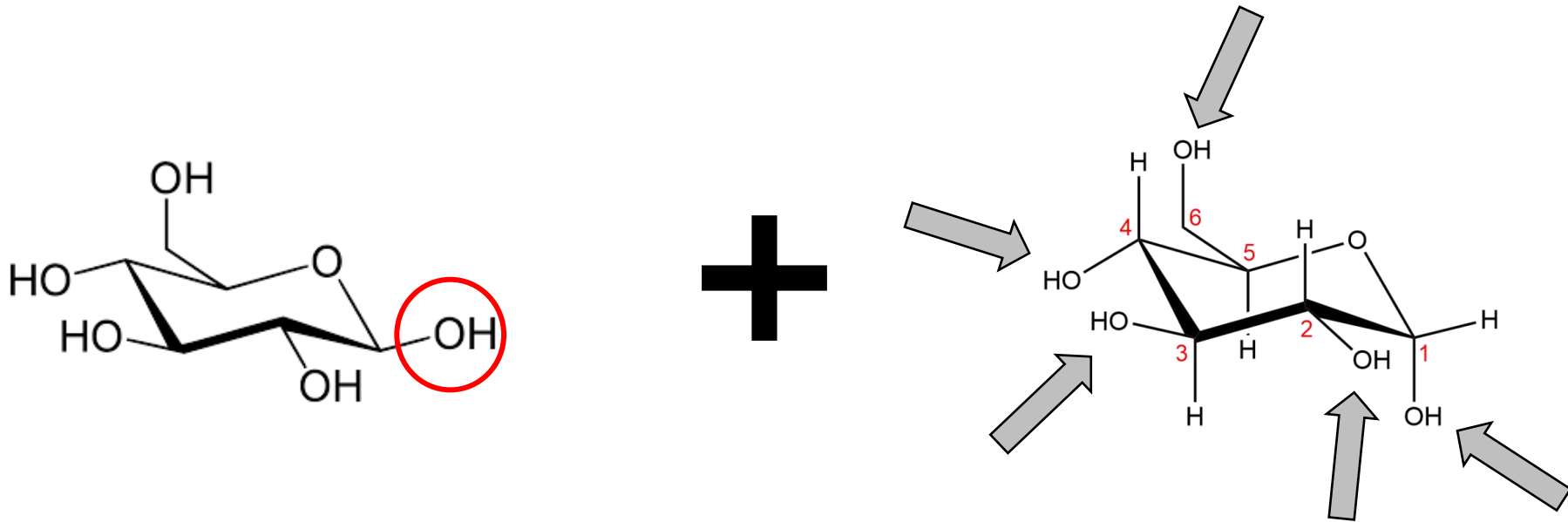

Co vznikne spojením dvou glukos?

Glykosidová vazba se vytváří mezi poloacetalovou nebo poloketalovou skupinou sacharidu a hydroxylovou skupinou jiné sloučeniny.

Co vznikne spojením dvou glukos?

Glykosidová vazba se vytváří mezi poloacetalovou nebo poloketalovou skupinou sacharidu a hydroxylovou skupinou jiné sloučeniny.

Co vznikne spojením dvou glukos?

Glykosidická vazba	Název disacharidu	Redukující/Neredukující
$\alpha(1\rightarrow1)\alpha$	Trehalosa	Neredukující
$\alpha(1\rightarrow2)\alpha$	Kojibiosa	Redukující
$\alpha(1\rightarrow3)\alpha$	Nigerosa	Redukující
$\alpha(1\rightarrow4)\alpha$	Maltosa	Redukující
$\alpha(1\rightarrow6)\alpha$	Isomaltosa	Redukující
$\beta(1\rightarrow1)\beta$	(β -1,1-glukosylglukosa) – vzácný	Neredukující
$\beta(1\rightarrow2)\beta$	Sophorosa	Redukující
$\beta(1\rightarrow3)\beta$	Laminaribiosa	Redukující
$\beta(1\rightarrow4)\beta$	Celobiosa	Redukující
$\beta(1\rightarrow6)\beta$	Gentiobiosa	Redukující

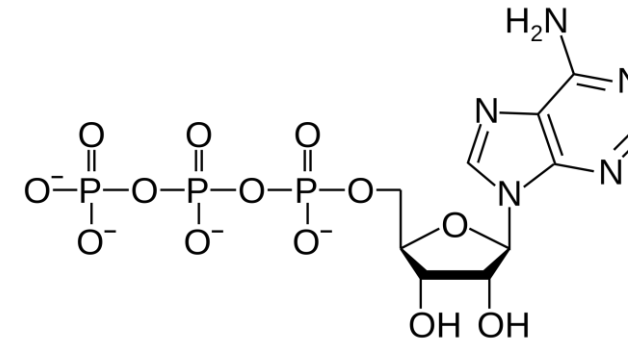
Co vznikne spojením dvou glukos?

Glykosidická vazba	Název disacharidu	Redukující/Neredukující	
$\alpha(1\rightarrow1)\alpha$	$\alpha(1\rightarrow1)\beta$	Trehalosa	Neredukující
$\alpha(1\rightarrow2)\alpha$	$\alpha(1\rightarrow2)\beta$	Kojibiosa	Redukující
$\alpha(1\rightarrow3)\alpha$	$\alpha(1\rightarrow3)\beta$	Nigerosa	Redukující
$\alpha(1\rightarrow4)\alpha$	$\alpha(1\rightarrow4)\beta$	Maltosa	Redukující
$\alpha(1\rightarrow6)\alpha$	$\alpha(1\rightarrow6)\beta$	19 různých disacharidů	
$\beta(1\rightarrow1)\beta$	$\beta(1\rightarrow1)\alpha$		
$\beta(1\rightarrow2)\beta$	$\beta(1\rightarrow2)\alpha$	Sophorosa	Redukující
$\beta(1\rightarrow3)\beta$	$\beta(1\rightarrow3)\alpha$	Laminaribiosa	Redukující
$\beta(1\rightarrow4)\beta$	$\beta(1\rightarrow4)\alpha$	Celobiosa	Redukující
$\beta(1\rightarrow6)\beta$	$\beta(1\rightarrow6)\alpha$	Gentiobiosa	Redukující

Informační potenciál biomolekul

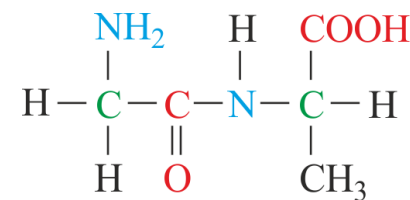
Nukleotidy

- 4 typy bazí (adenin, guanin, cytosin, thymin/uracil)
- počet možných oligonukleotidů: 4^n
- počet dinukleotidů: $4^2 = 16$

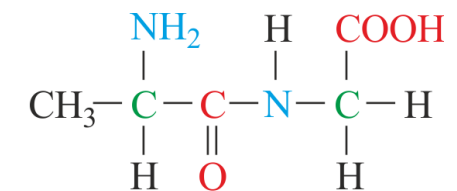

Peptidy

- 20 proteinogenních aminokyselin
- počet možných peptidů: 20^n
- počet dipeptidů: $20^2 = 400$

GlyAla

AlaGly

Informační potenciál sacharidů

Sacharidy mají komplexní, prostorovou strukturu, která může kódovat informace ve formě prostorových konfigurací a specifických vazeb, což je výhodné pro komplexní interakce mezi molekulami a buňkami v biologickém prostředí.

- Odhad počtu variant pro oligosacharidy:

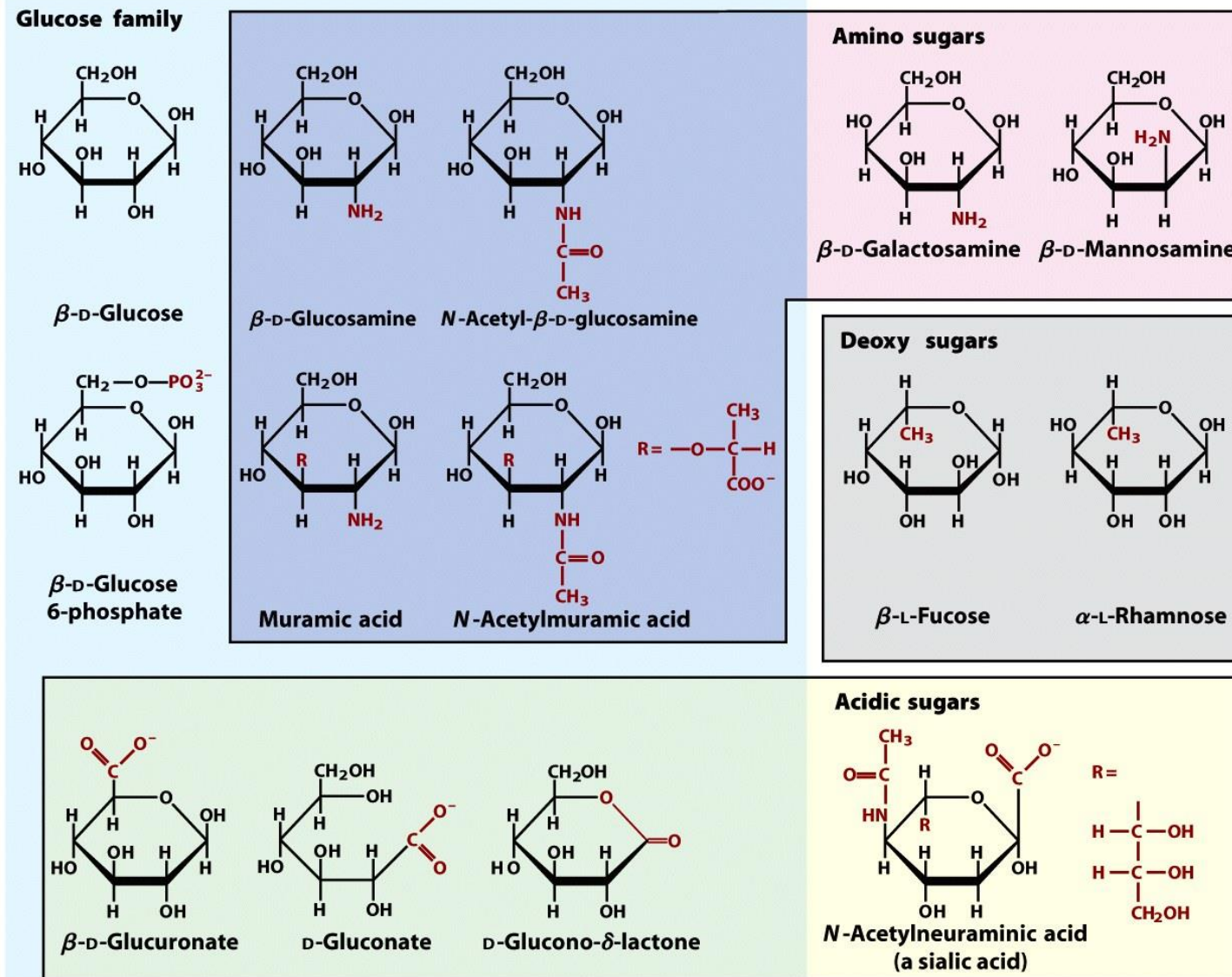
$$\text{Počet variant} \approx m^k \cdot p^{k-1}$$

kde:

- m je počet různých typů monosacharidů.
- k je počet monosacharidových jednotek (např. délka oligosacharidu).
- p je počet možných způsobů spojení (vazby) pro každý pár jednotek (např. α/β variace, různé pozice glykosidických vazeb).

Deriváty sacharidů

- aldonové kyseliny
- uronové kyseliny
- alditoly
- aminosacharidy
- N-acetylsacharidy
- deoxysacharidy

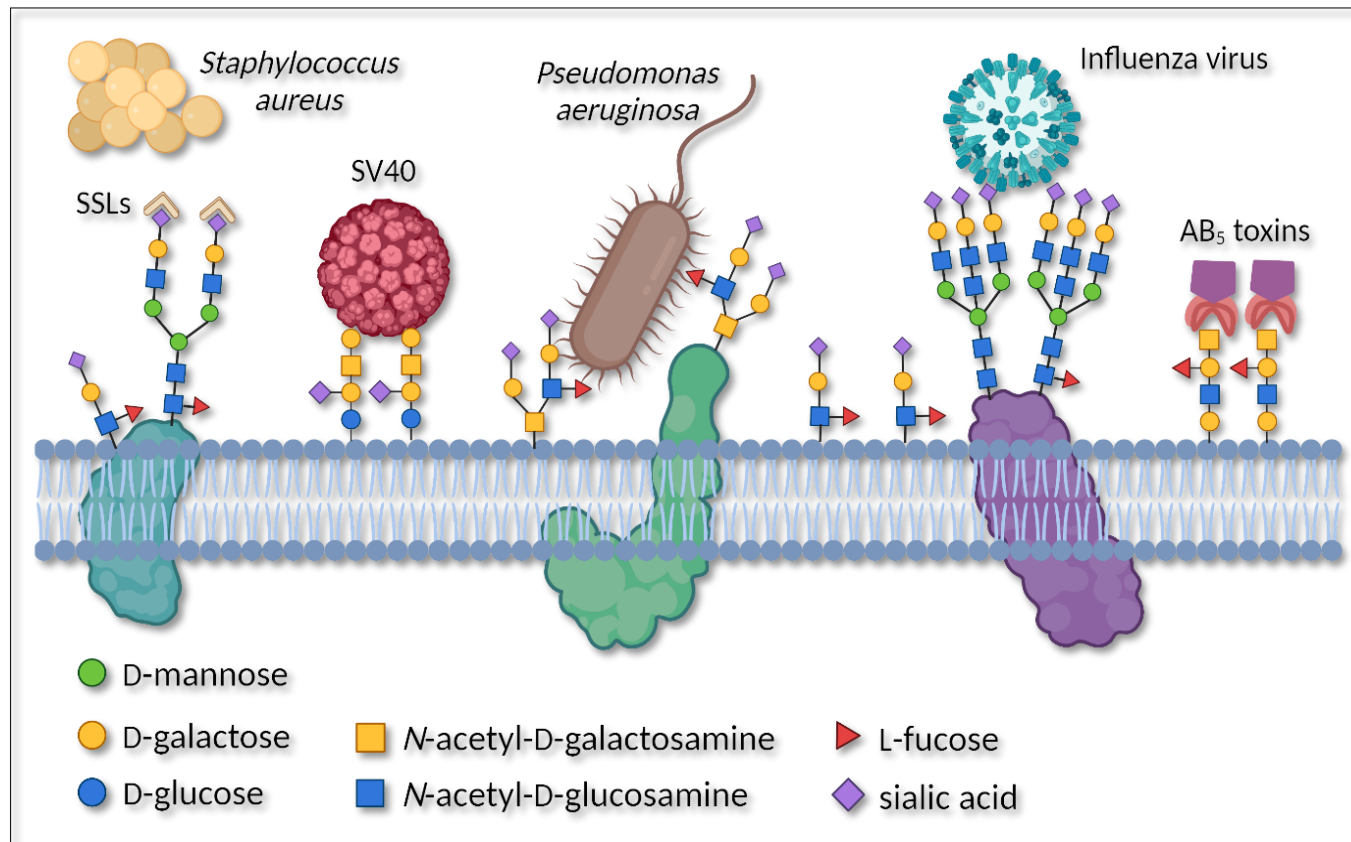

Figure 7-9
Lehninger Principles of Biochemistry, Fifth Edition
 © 2008 W. H. Freeman and Company

Zpět k lektinům....

Lektiny

- všudypřítomné bílkoviny **specificky** vázající **sacharidy**
- nejsou imunitního původu (**protilátky**) ani nemají katalytickou aktivitu (**enzymy**)
- důležitá role v rozpoznávání na buněčné a molekulární úrovni

Rozdělení lektinů

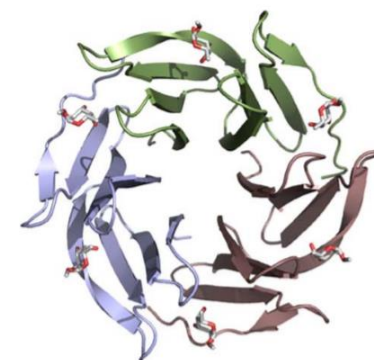
- podle výskytu:
  - živočišné
  - rostlinné
  - bakteriální

- podle specifity k danému cukru:
  - D-mannosa
  - L-fukosa
  - D-galaktosa nebo *N*-acetylgalaktosamin
  - *N*-acetylglukosamin
  - *N*-acetylneuraminová kyselina

Mannosu vázající lektin (PDB: 1HUP)

Ricin [1]

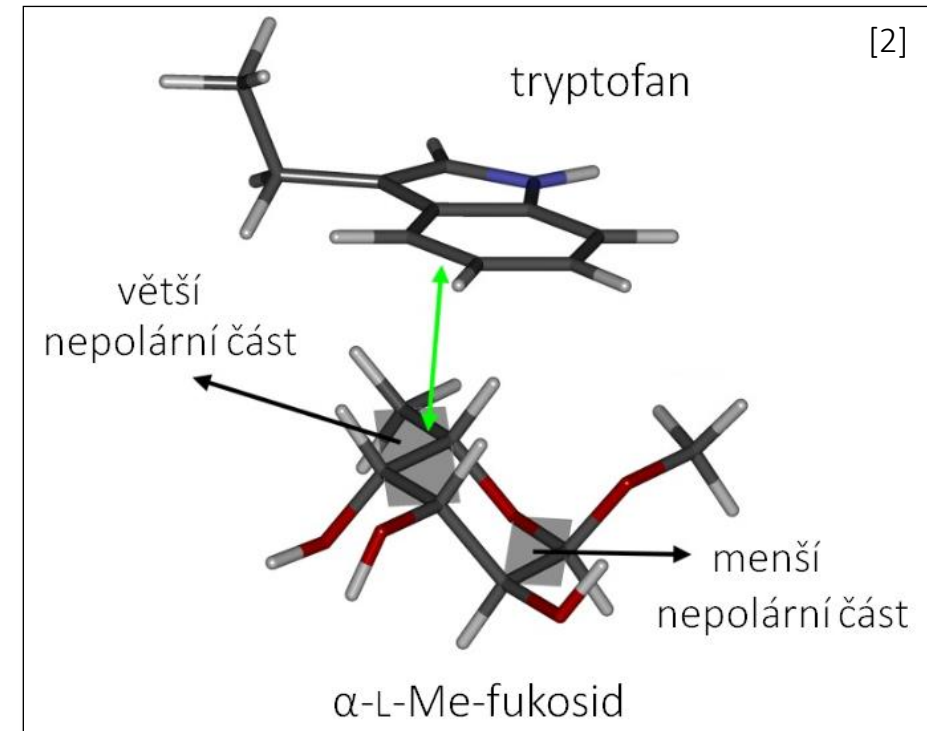
RSL lektin (PDB: 2BT9)

Doména rozeznávající sacharidy

= část molekuly lektinu podílející se na interakci se sacharidem

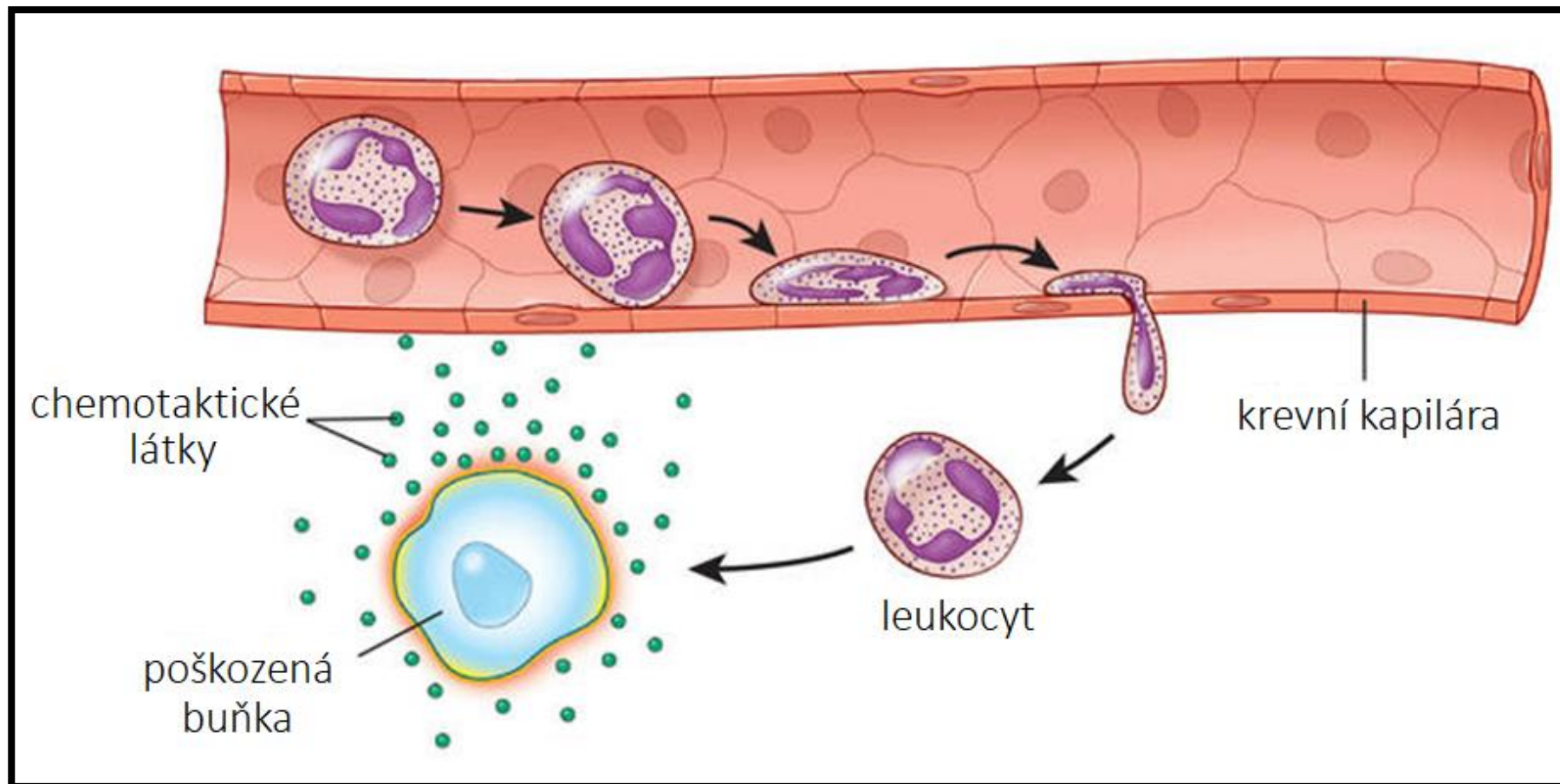
- **vodíkové vazby:**
  - interakce sacharidových OH skupin s polárními částmi aminokyselin
- **CH/ π stacking:**
  - interakce mezi sacharidy a aromatickými AK (Trp, Tyr, Phe)
- **stabilizace přes kovové ionty:**
  - přítomnost iontů nutná pro biologickou aktivitu některých lektinů

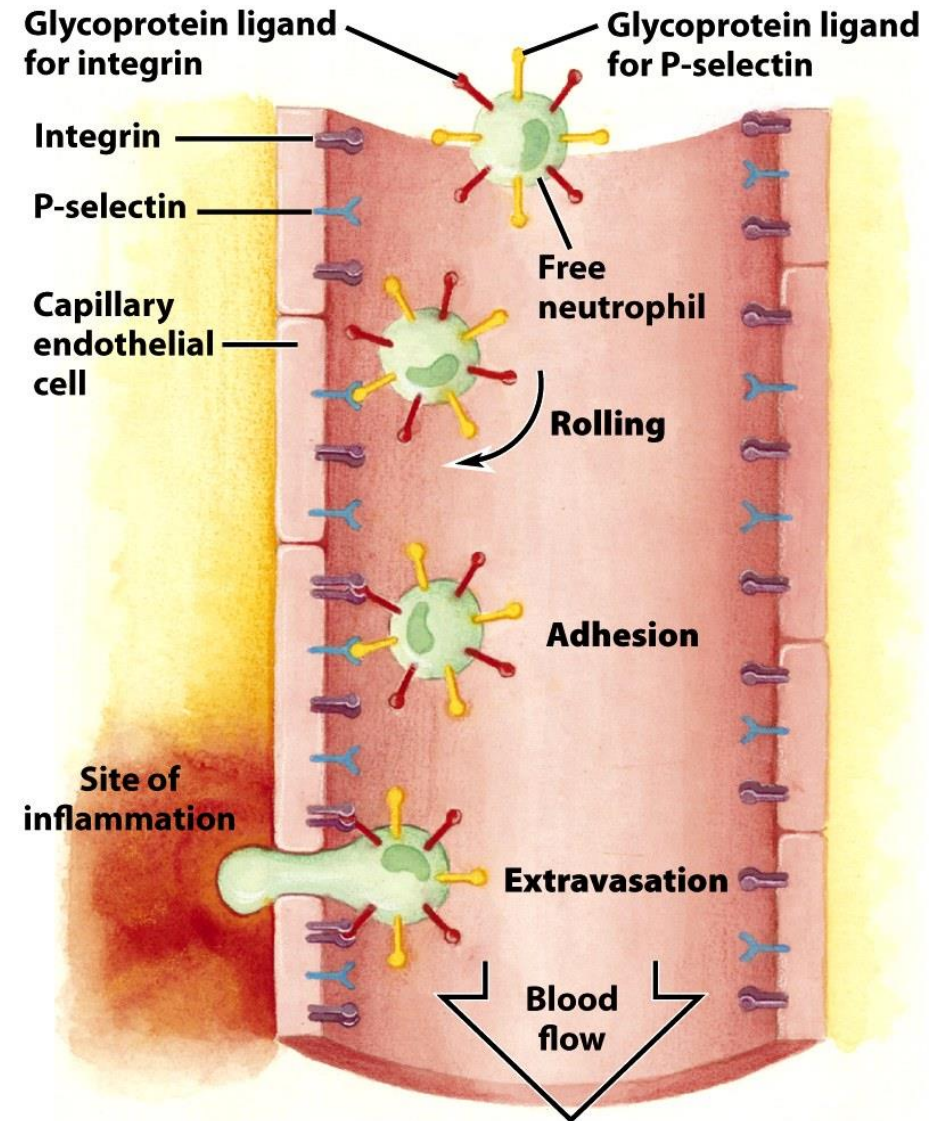
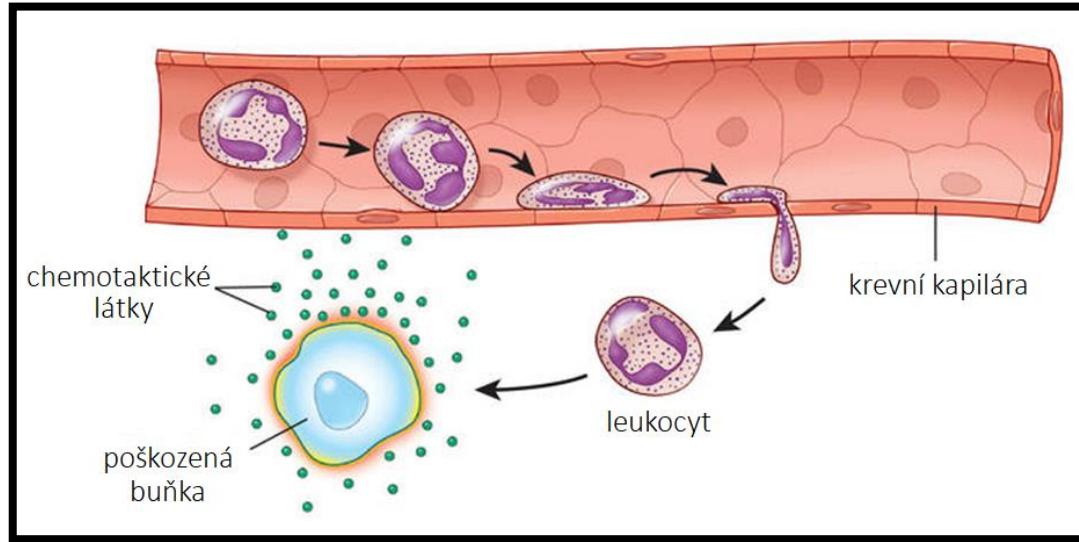
Lektiny jako „hrdinové“

Lektiny v procesu diapedézy

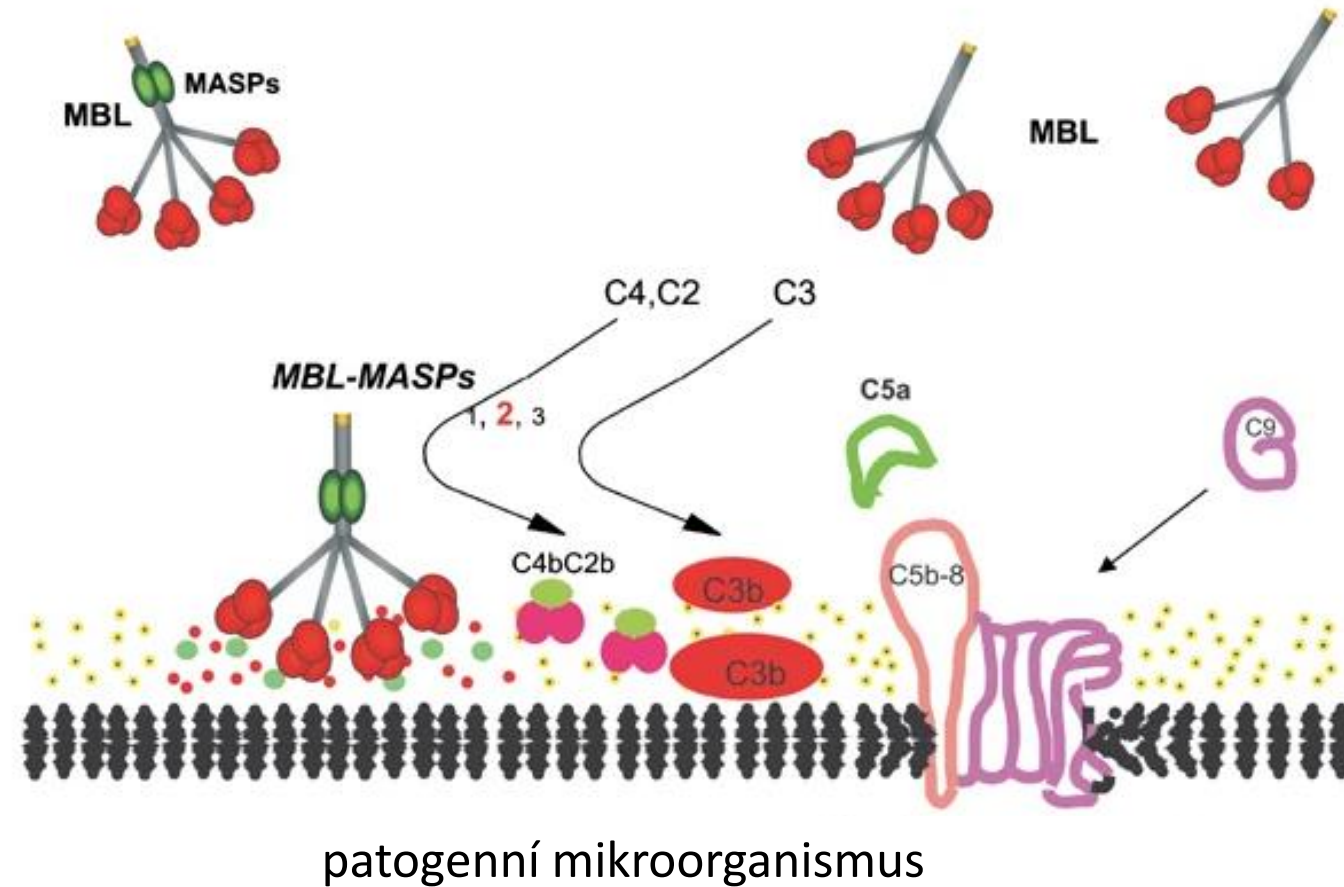
Lektiny v procesu diapedézy

Figure 7-31
Lehninger Principles of Biochemistry, Fifth Edition
© 2008 W. H. Freeman and Company

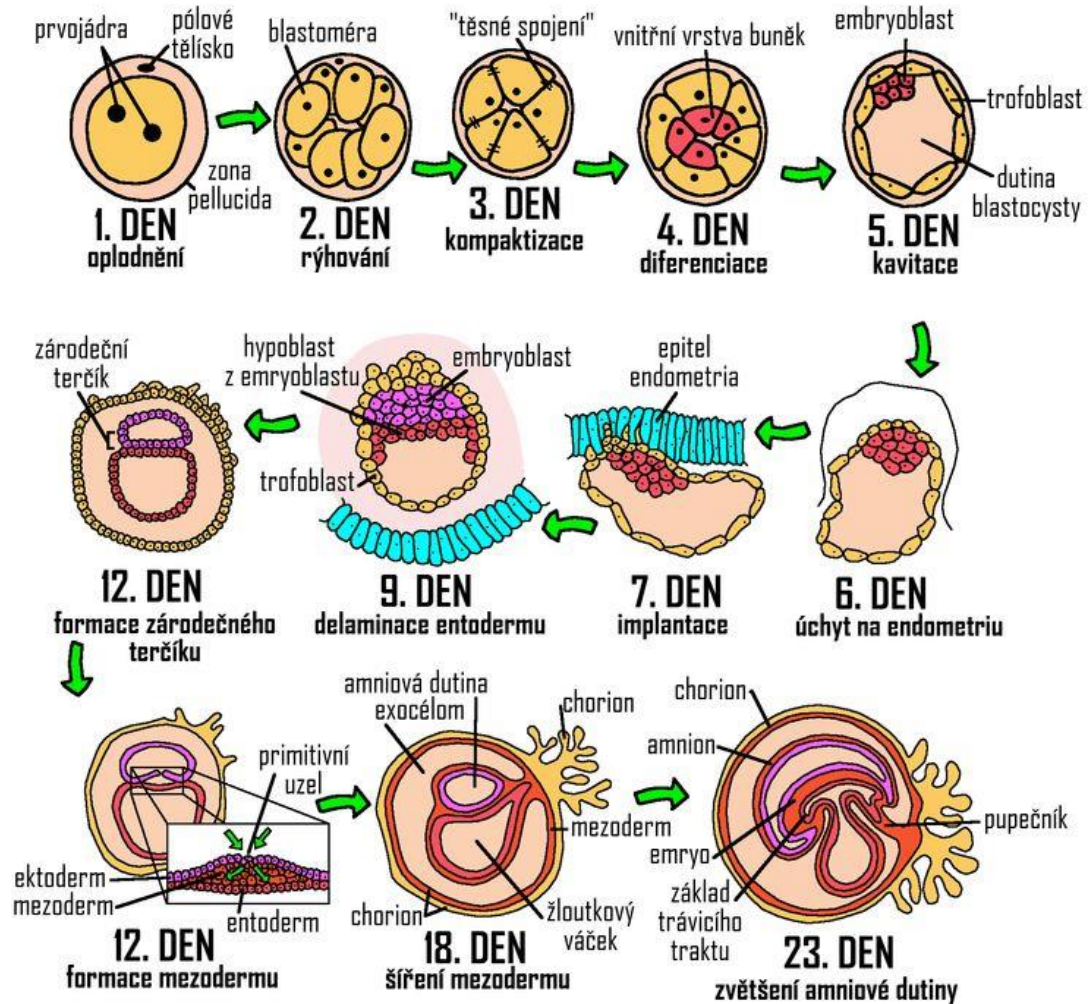
Lektinová cesta aktivace komplementu

- vazba mannosu vázajícího lektinu (MBL) na glykosylované struktury na buněčném povrchu patogenu spustí komplementovou kaskádu

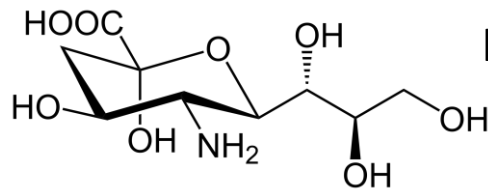

Embryonální vývoj a tkáňová diferenciace

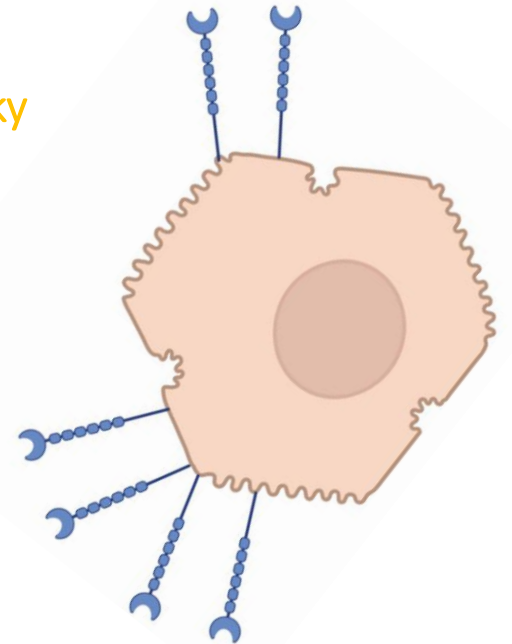
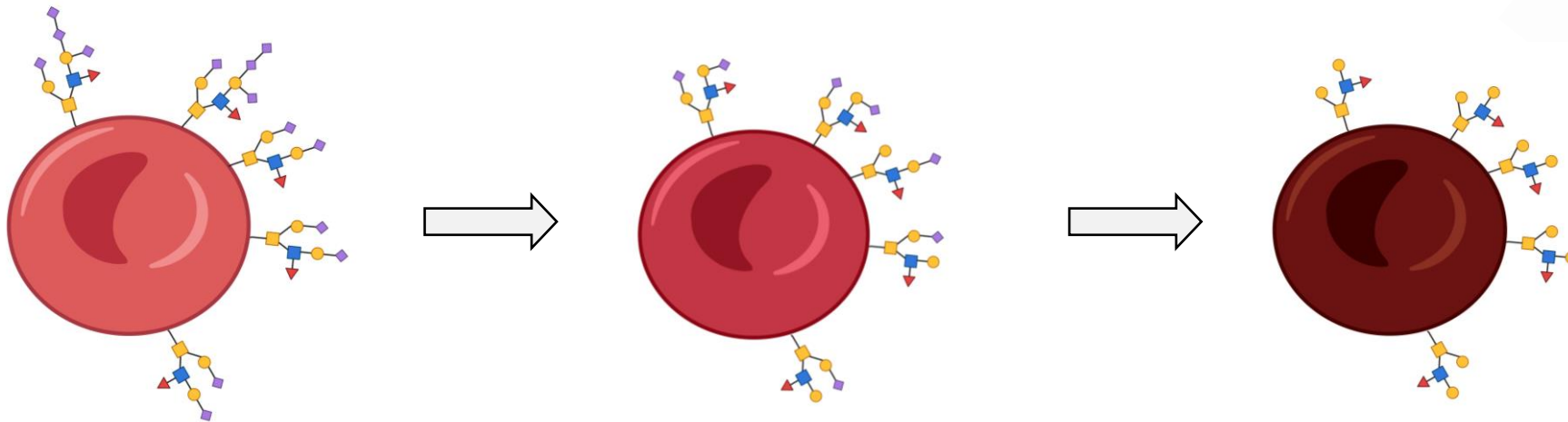
- během embryonálního vývoje dochází ke složitým změnám v expresi sacharidových struktur na povrchu buněk
- lektiny zajišťují správné buněčné interakce
- řízená diferenciace buněk

Recyklace buněk

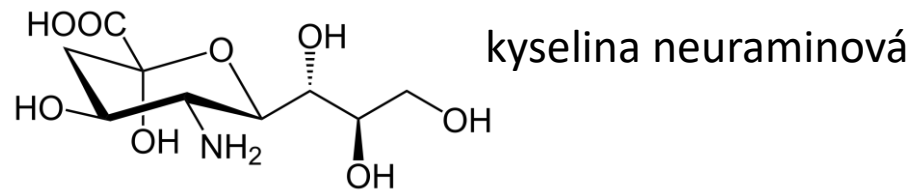
kyselina neuraminová

- erythrocyty mají na svém povrchu vrstvu tvořenou **kyselinou sialovou** (*N*-acetylneuraminovou kyselinu), která postupem času degraduje
- jaterní buňky obsahují lektin (**asialoglykoproteinový receptor**) specifický pro **galaktosové zbytky**

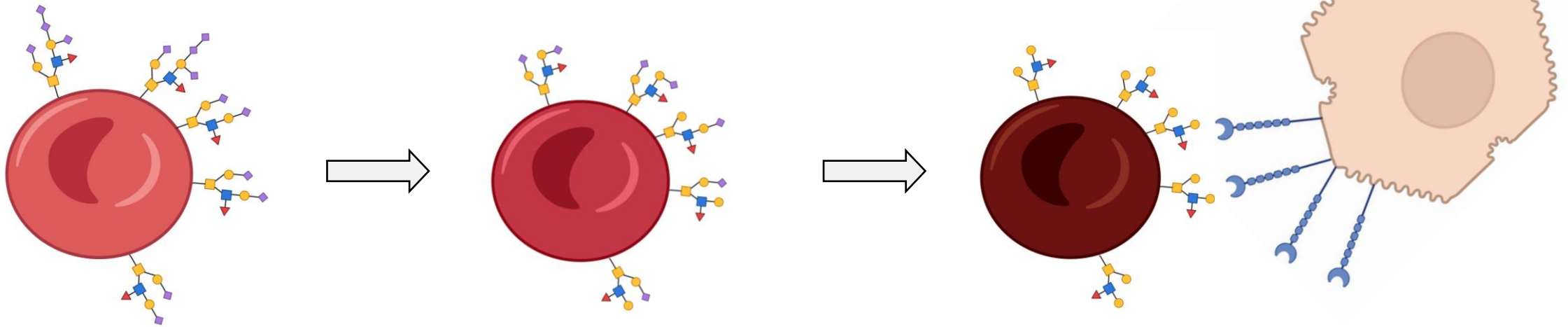

Recyklace buněk

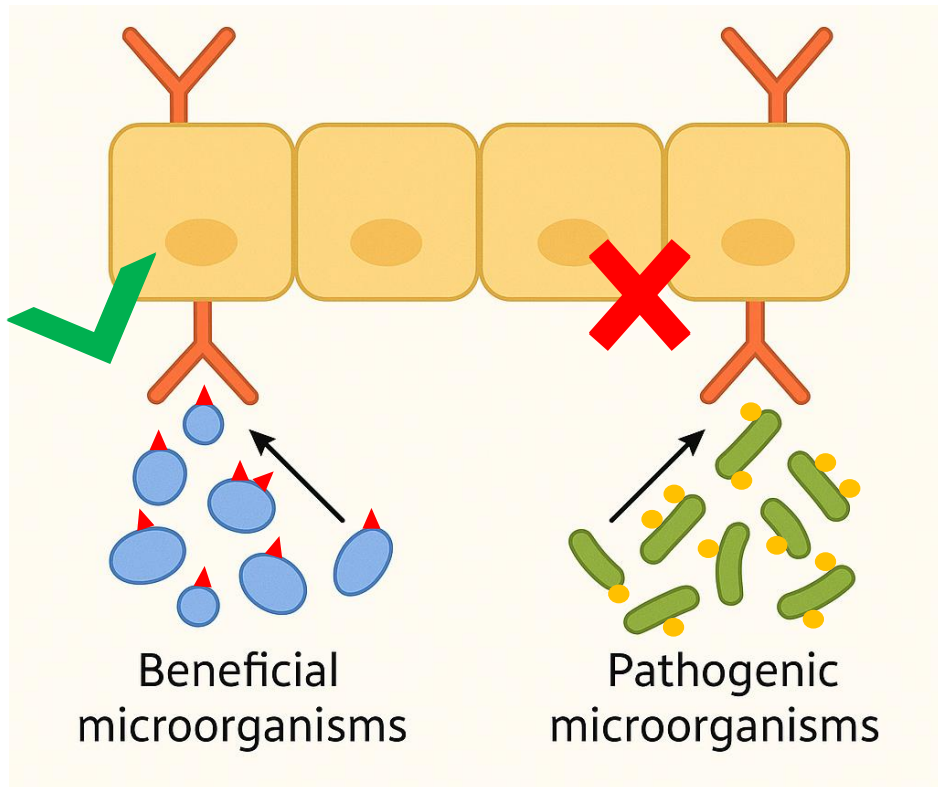

- erythrocyty mají na svém povrchu vrstvu tvořenou **kyselinou sialovou** (*N*-acetylneuraminovou kyselinu), která postupem času degraduje
- jaterní buňky obsahují lektin (**asialoglykoproteinový receptor**) specifický pro **galaktosové zbytky**
- vazba lektinu s galaktosidy vede k endocytóze a degradaci starých erythrocytů v játrech

Změny střevního mikrobiomu

- lektiny střevního epitelu ovlivňují rovnováhu mezi prospěšnými a patogenními mikroorganismy

- interakce může způsobit adhezi bakterií nebo spuštění signálu pro makrofágy k destrukci bakterií

Lektiny jako „padouši“

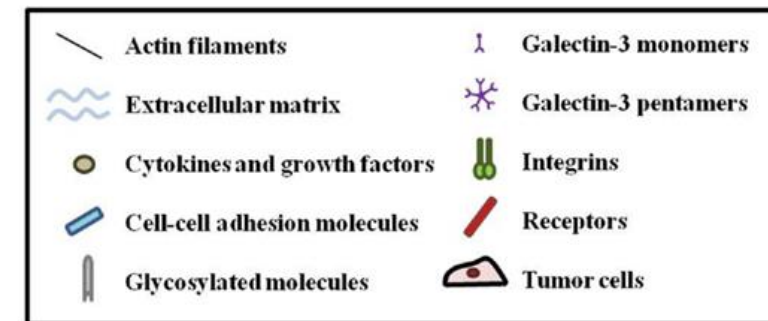
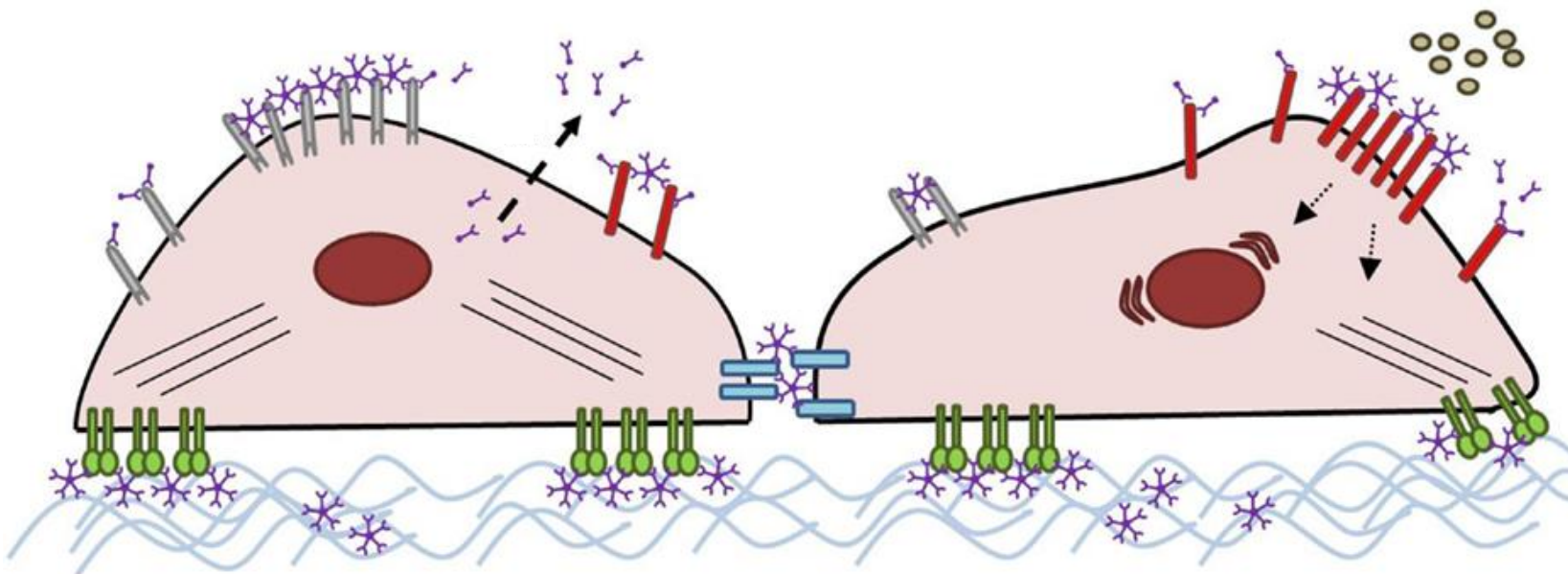
Lektiny jako toxiny

- některé lektiny mohou působit jako toxiny
  - shlukování červených krvinek (hemaglutinace)
  - narušování střevní sliznice
  - blokování syntézy některých proteinů v buňkách

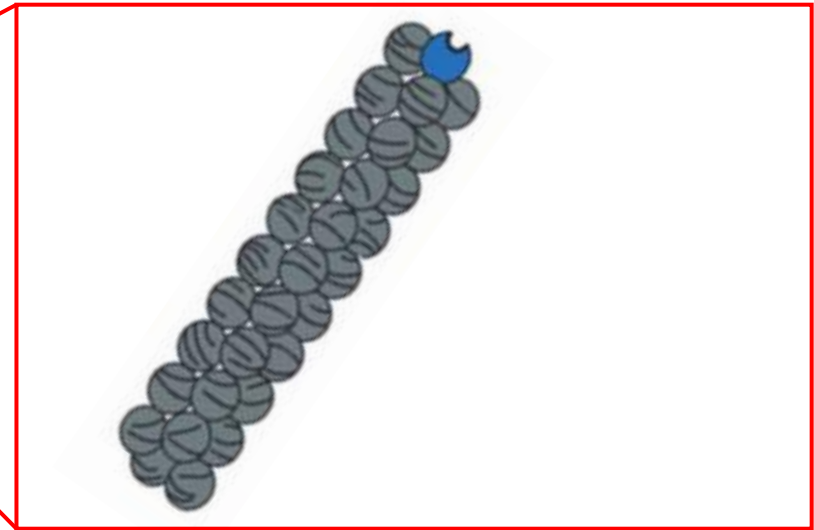
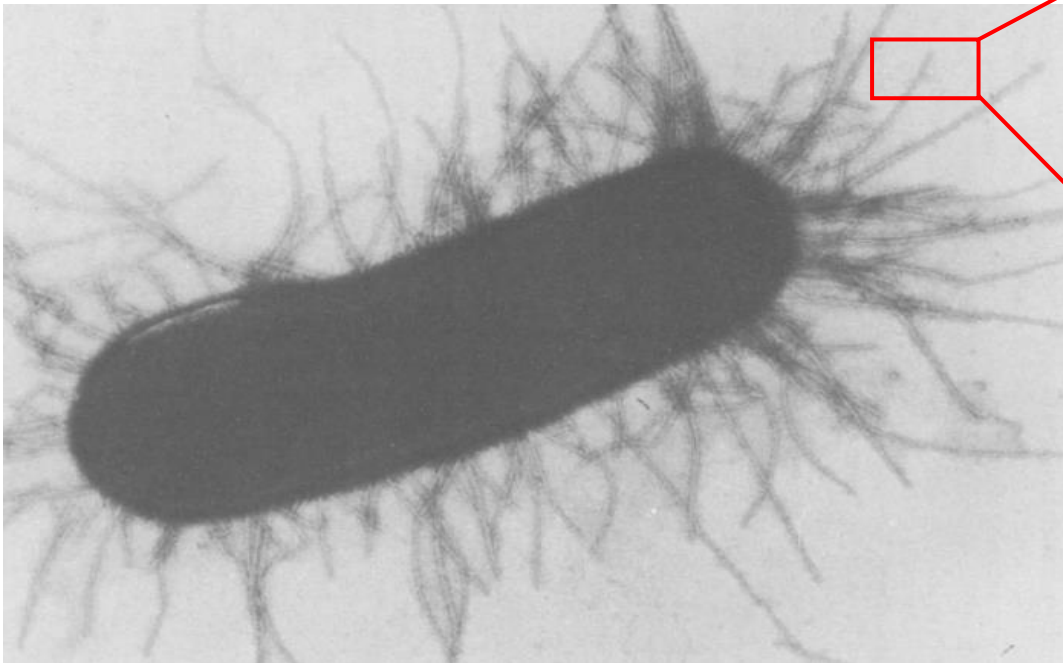
Lektiny a nádorová biologie

- změny v glykosylaci nádorových buněk vedou ke změnám v jejich rozpoznávání imunitním systémem a usnadňují šíření metastáz
- např. galektin-3 usnadňuje přilnutí rakovinných buněk k endotelu cév

Lektiny jako zprostředkovatelé bakteriální infekce

- lektiny jako součást vláknitých fimbrií napomáhající adhezi bakterie k hostitelské buňce

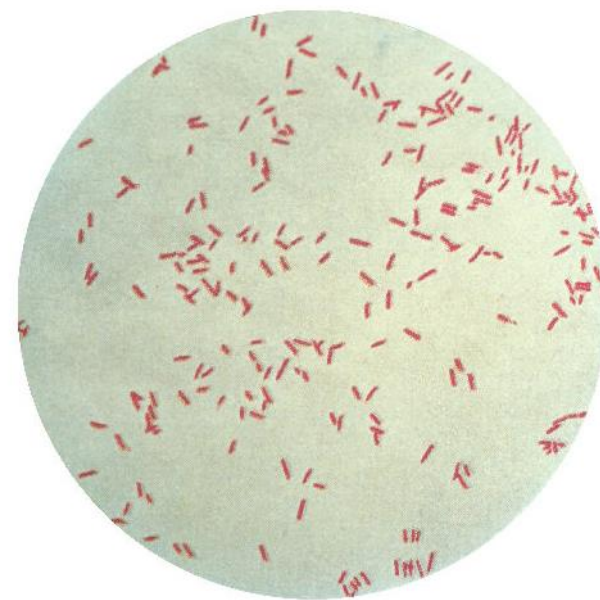
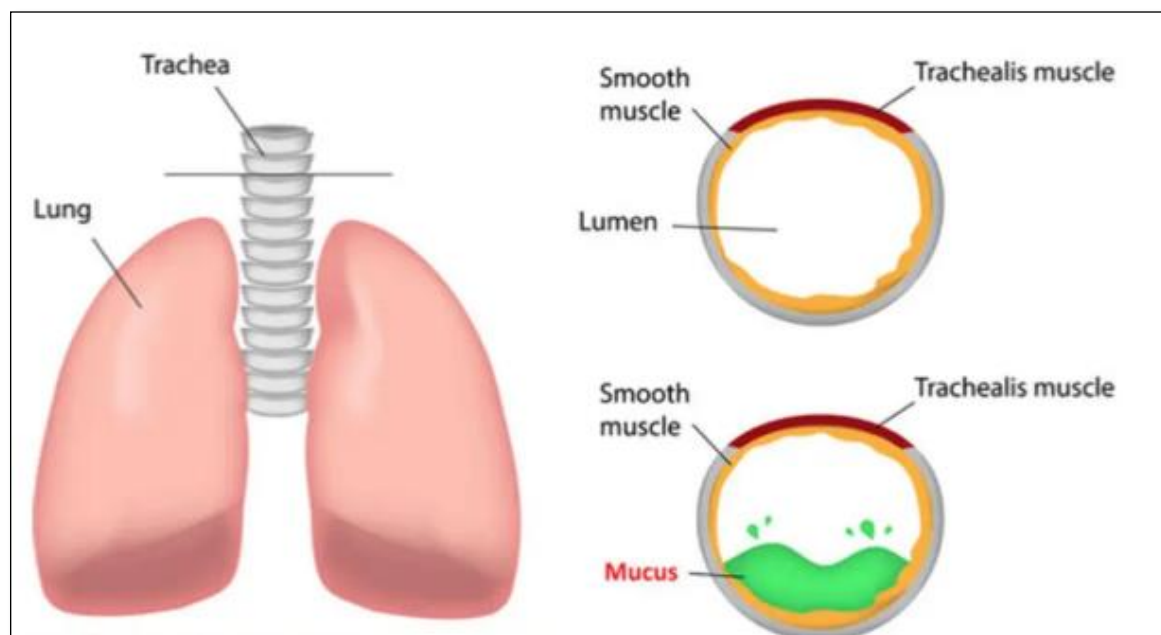

Fimbrie bakterie *Escherichia coli* skládají se z vícero typů podjednotek, z nichž jedna (modrá) obsahuje vazebné místo pro sacharidy.

Lektiny jako zprostředkovatelé bakteriální infekce

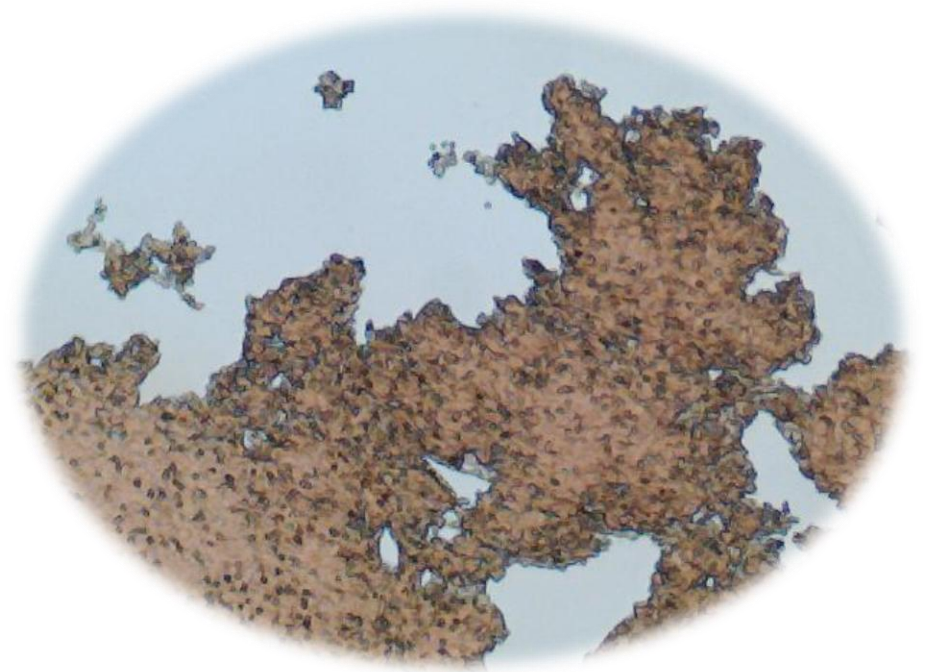
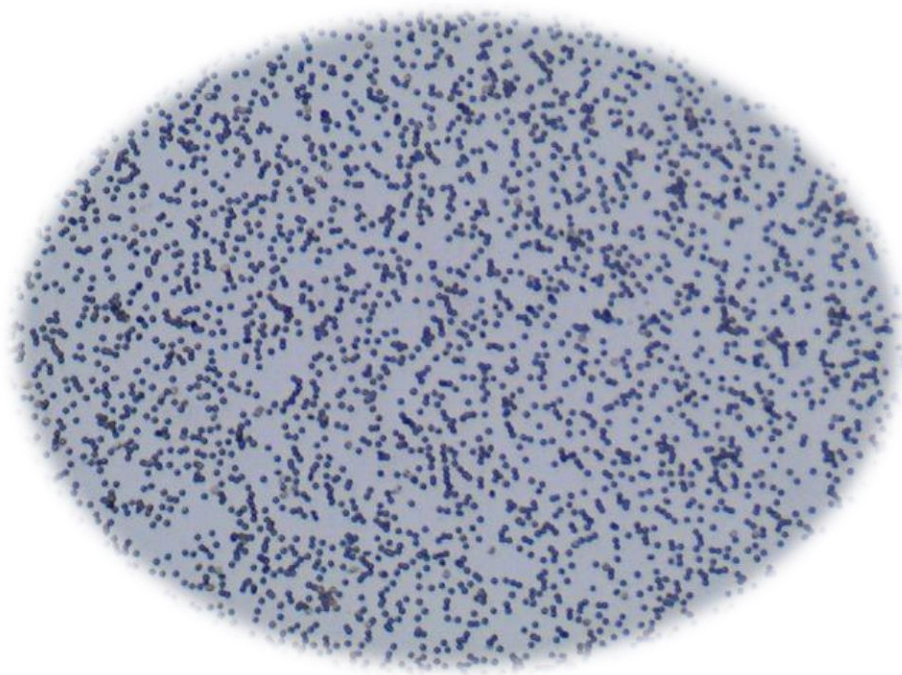
- lektiny z bakterie *Pseudomonas aeruginosa* hrají roli v adhesi k hostiteli s následnou kolonizací

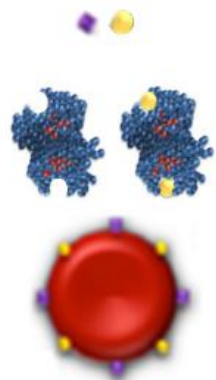

Aplikace lektinů

Aglutinační a precipitační reakce

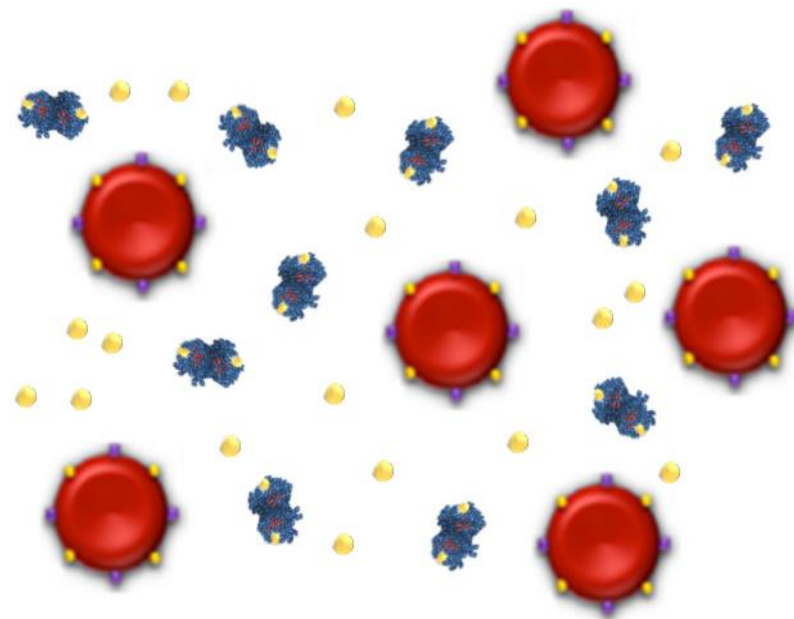
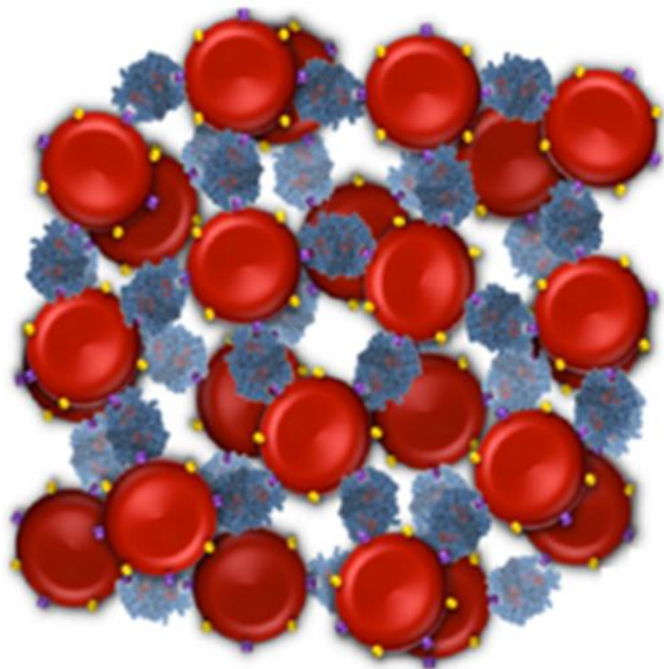
Hemaglutinace a její inhibice

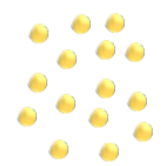
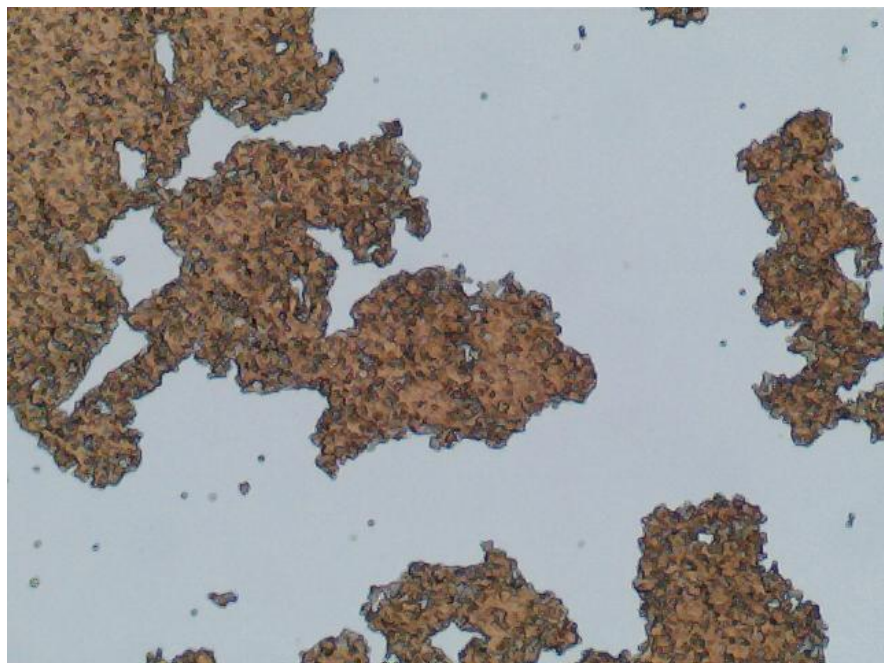
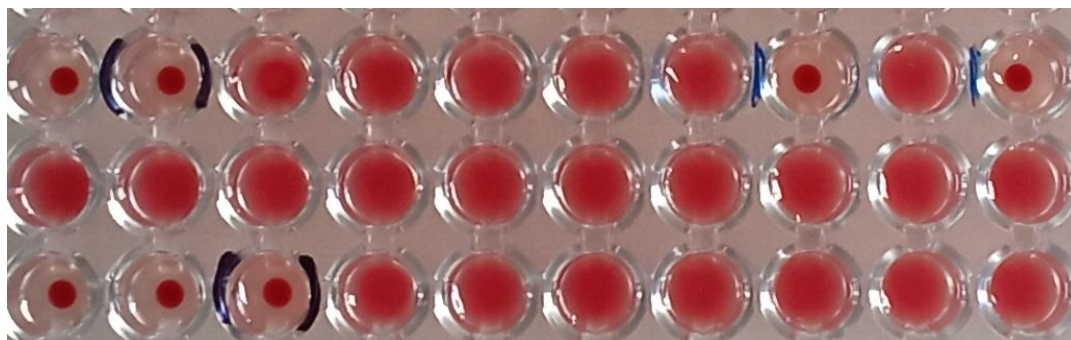
sacharidy

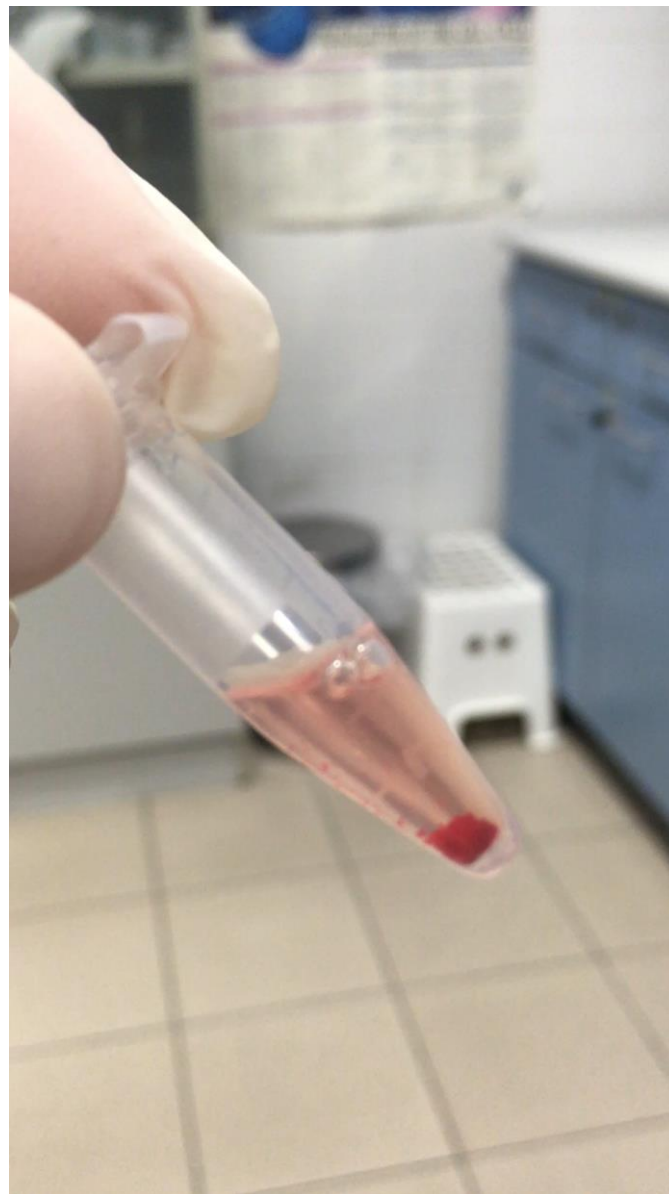
specifický lektin

erytrocyt

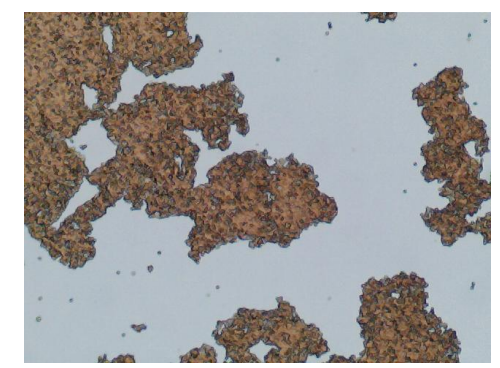
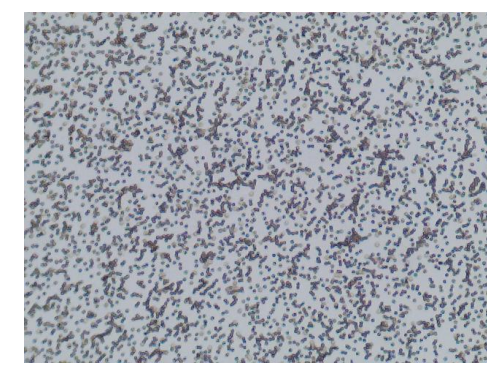
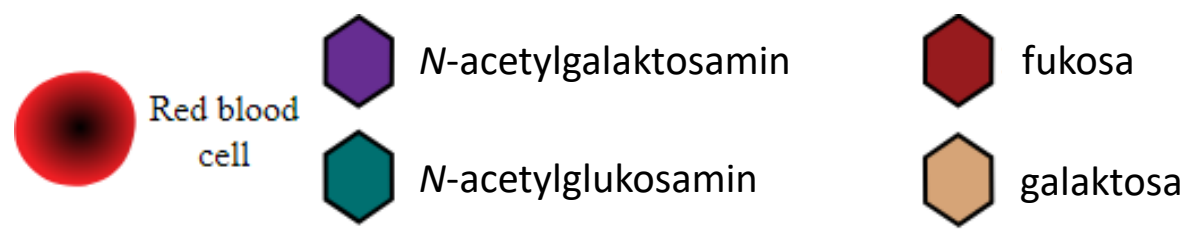
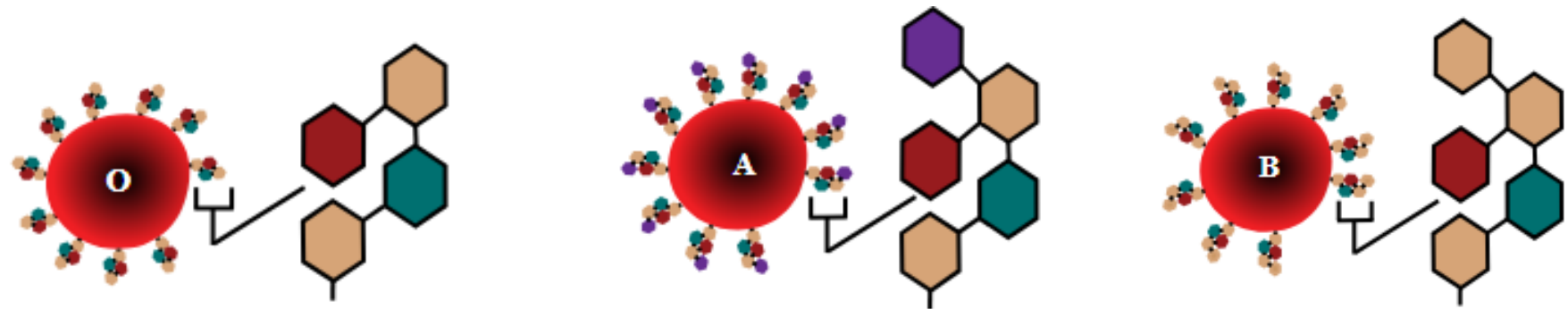

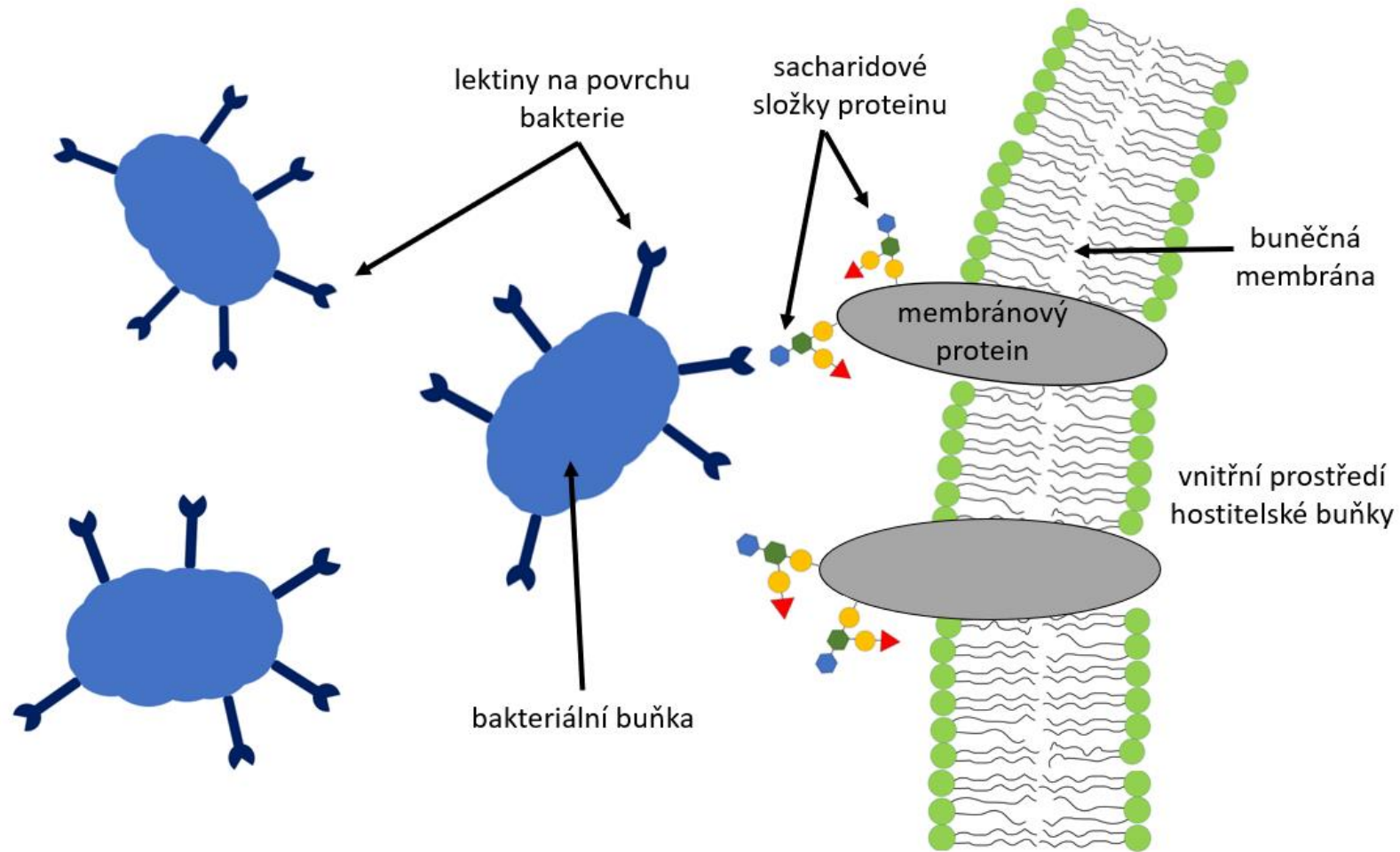
Krevní systém ABO

- krevní skupiny ABO systému se liší antigeny na povrchu erytrocytů
- antigeny jsou **glykolipidy**: oligosacharidy napojené na vnější lipidovou molekulu v plasmatické membráně

Anti-adhesivní terapie a její princip

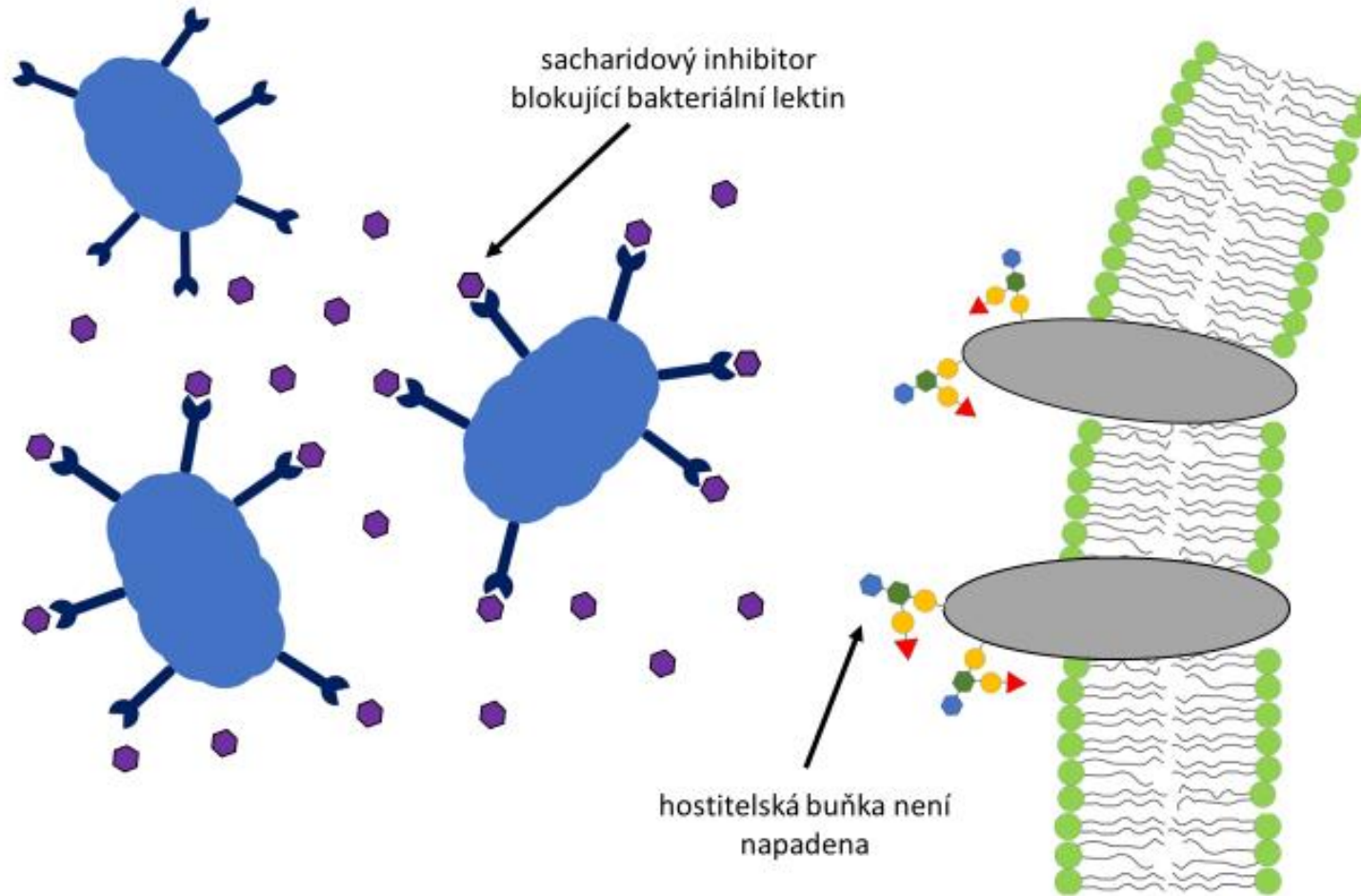
I. Bakterie se snaží navázat na buňky hostitele

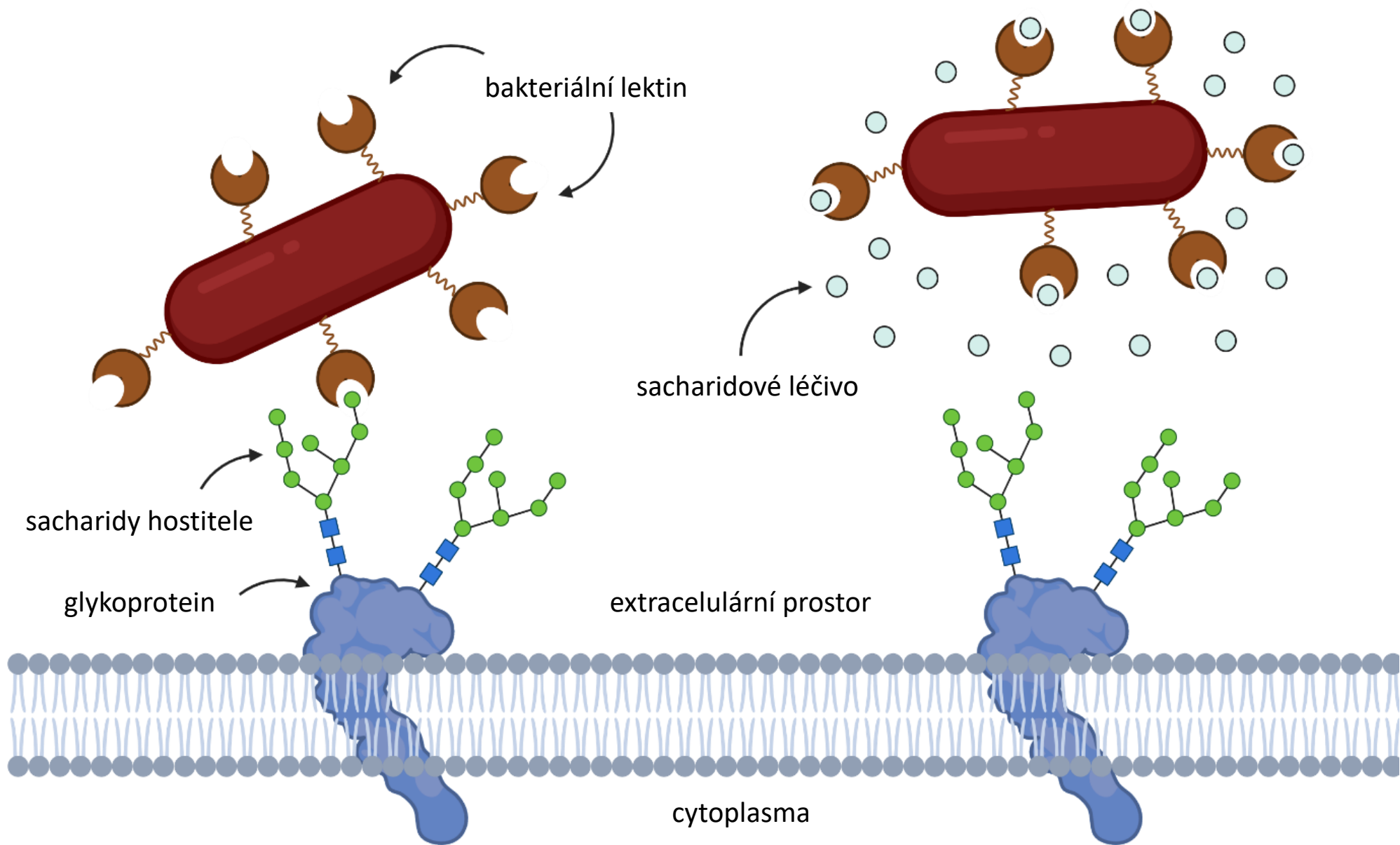

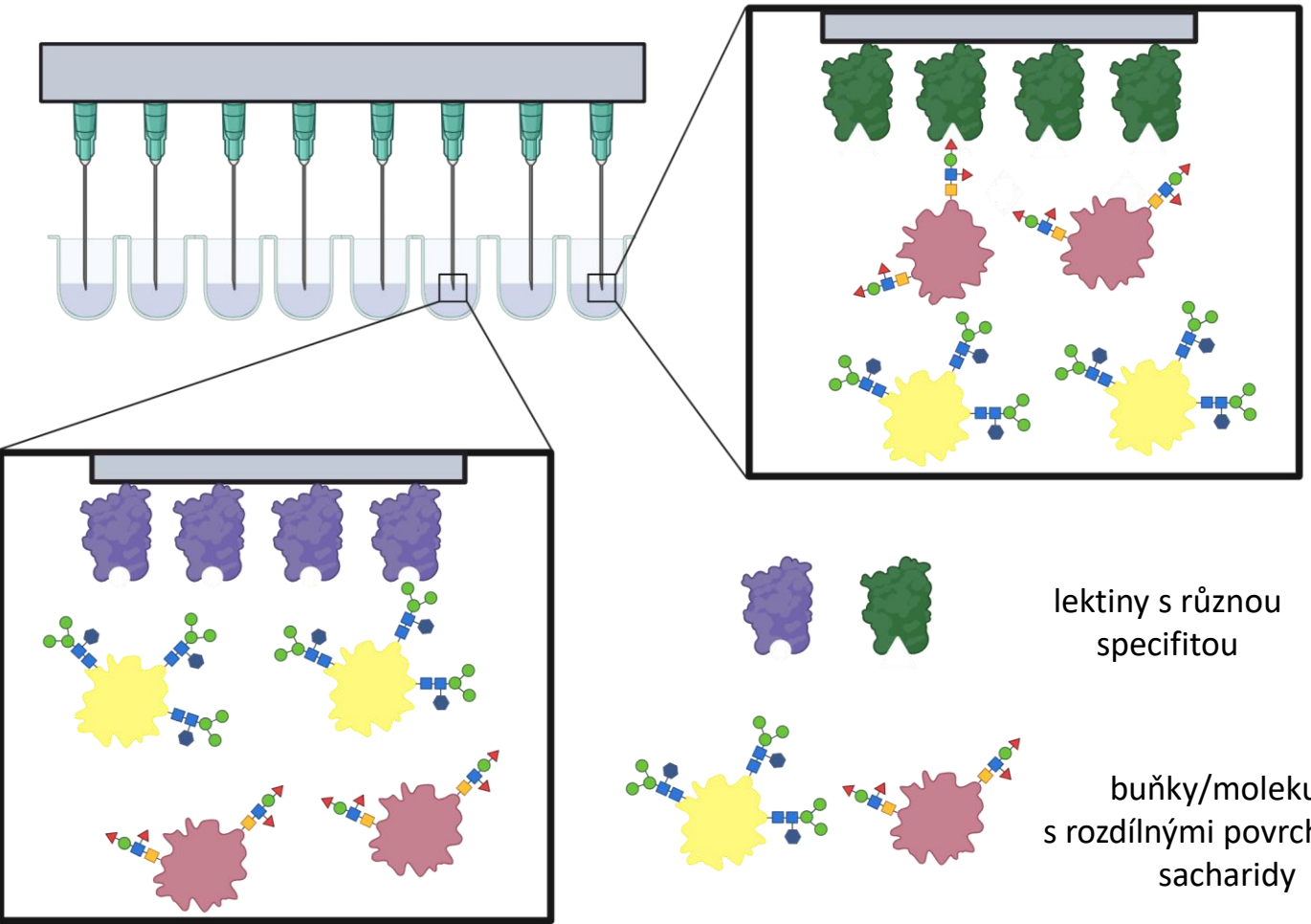
Anti-adhesivní terapie a její princip

II. Lektiny bakterie jsou zablokovány

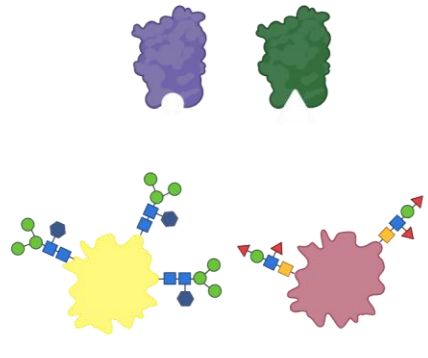
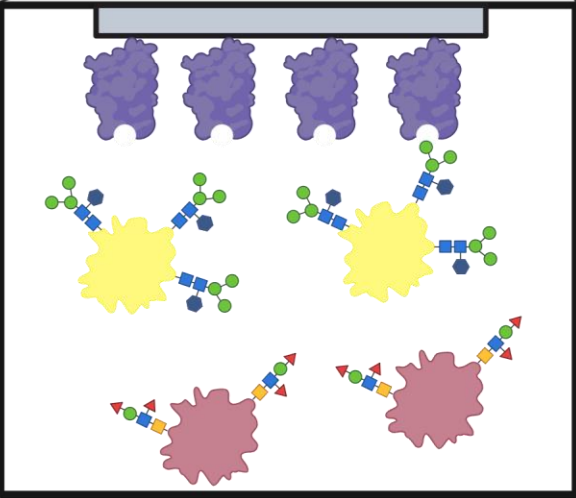
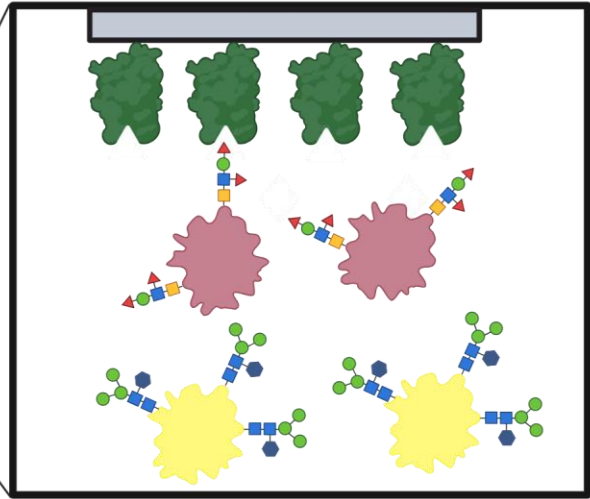
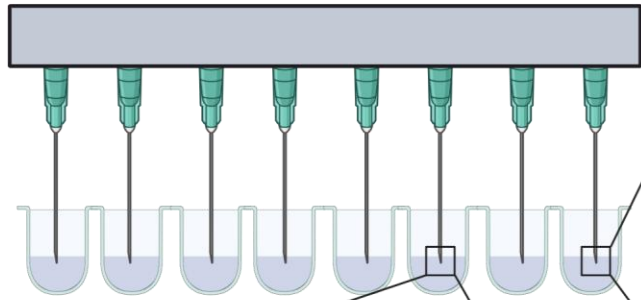

Lektiny jako nástroj pro identifikaci glykosylací

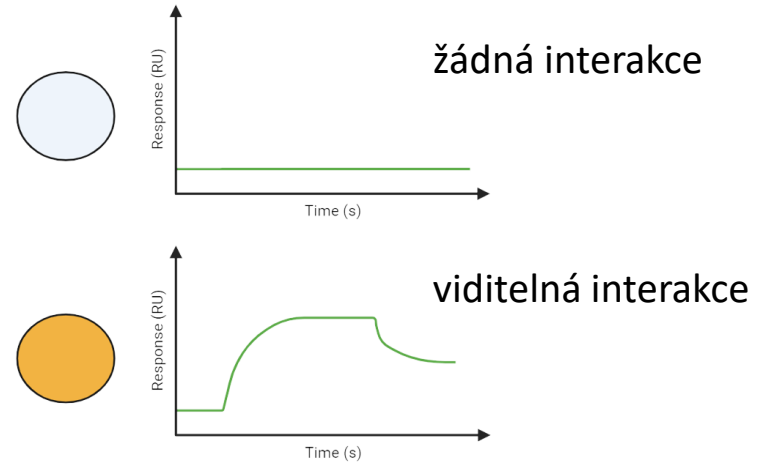
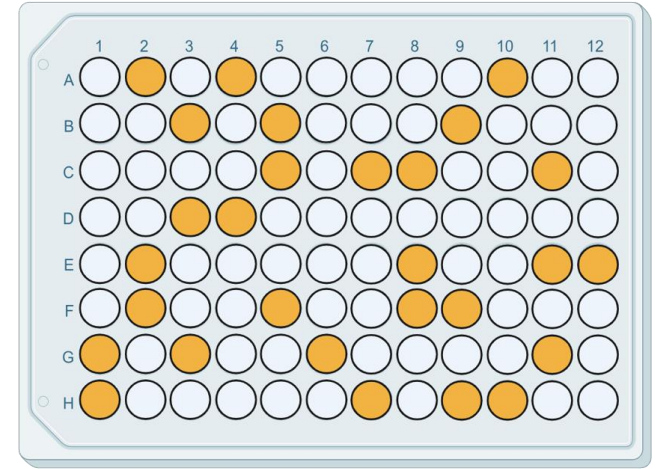

Lektiny jako nástroj pro identifikaci glykosylací

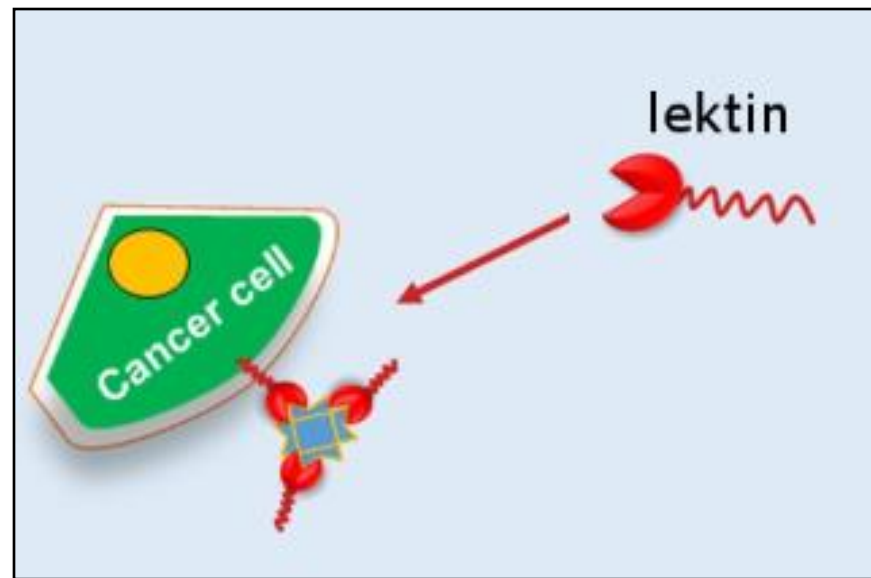
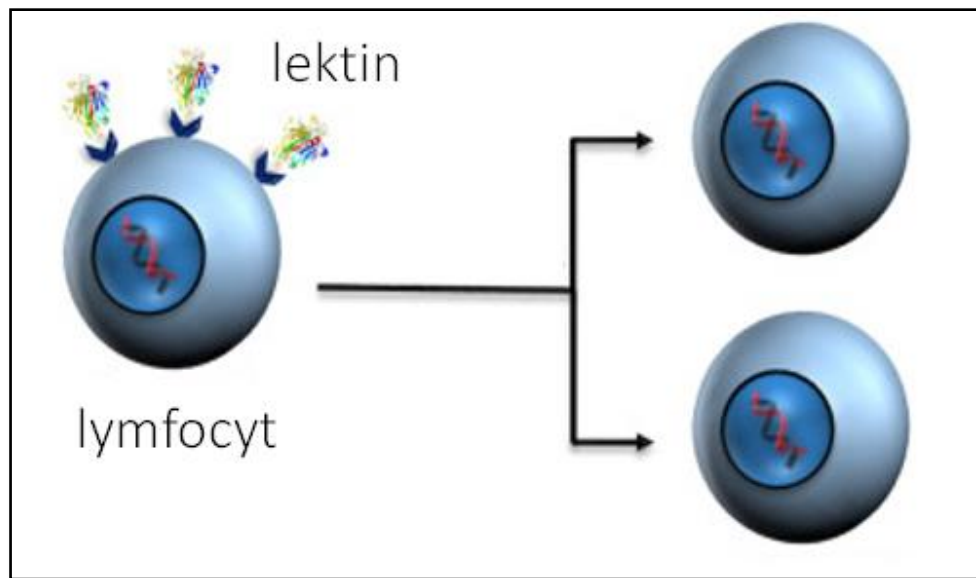
lektiny s různou specifitou

buňky/molekuly s rozdílnými povrchovými sacharidy

Další potenciální aplikace lektinů

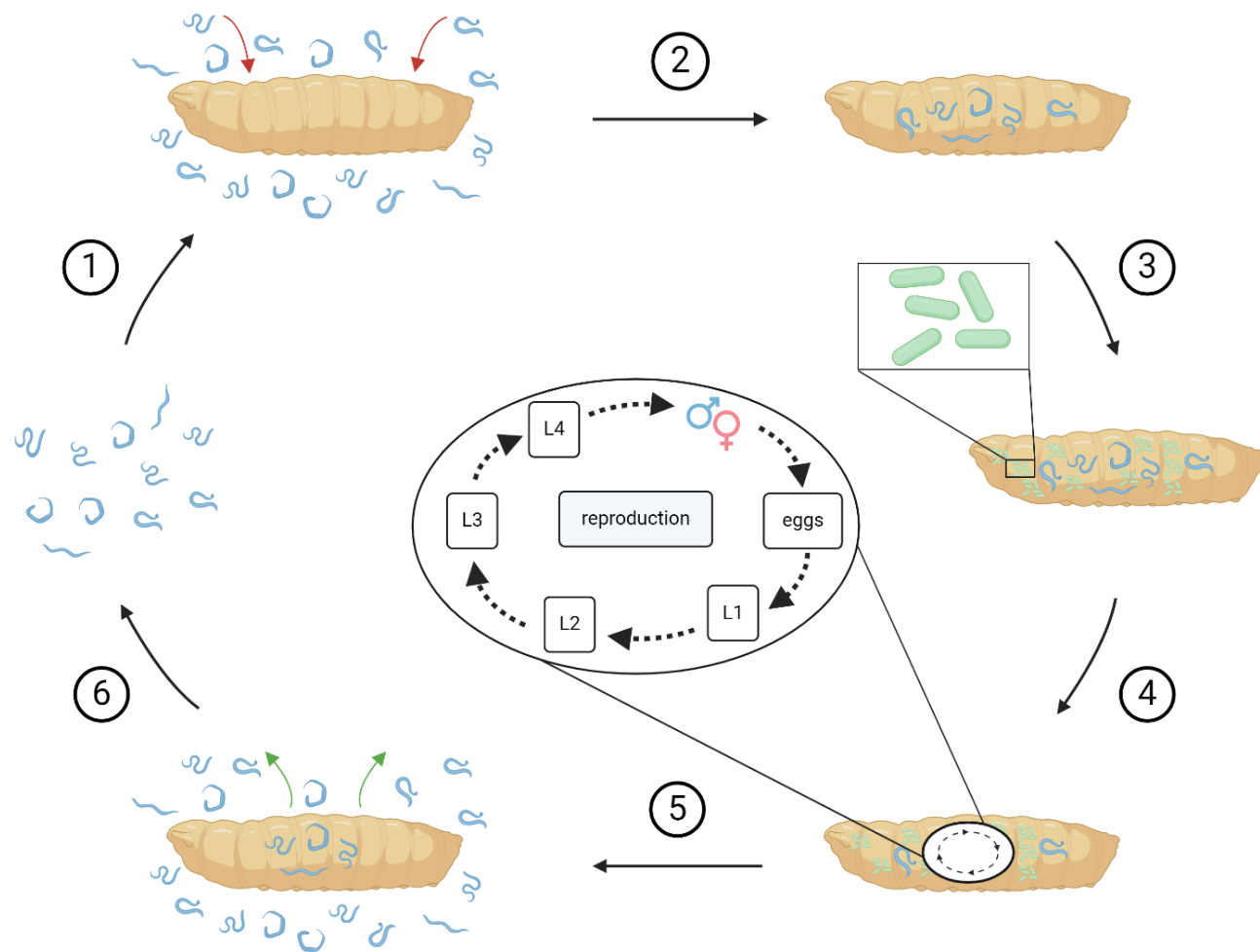
- **imunologie** – stimulace lymfocytů
- **léčba rakoviny** – protinádorové vlastnosti
- **zemědělství** – ochrana plodin díky insekticidním vlastnostem

Lektiny a bakterie *Photobacterium*

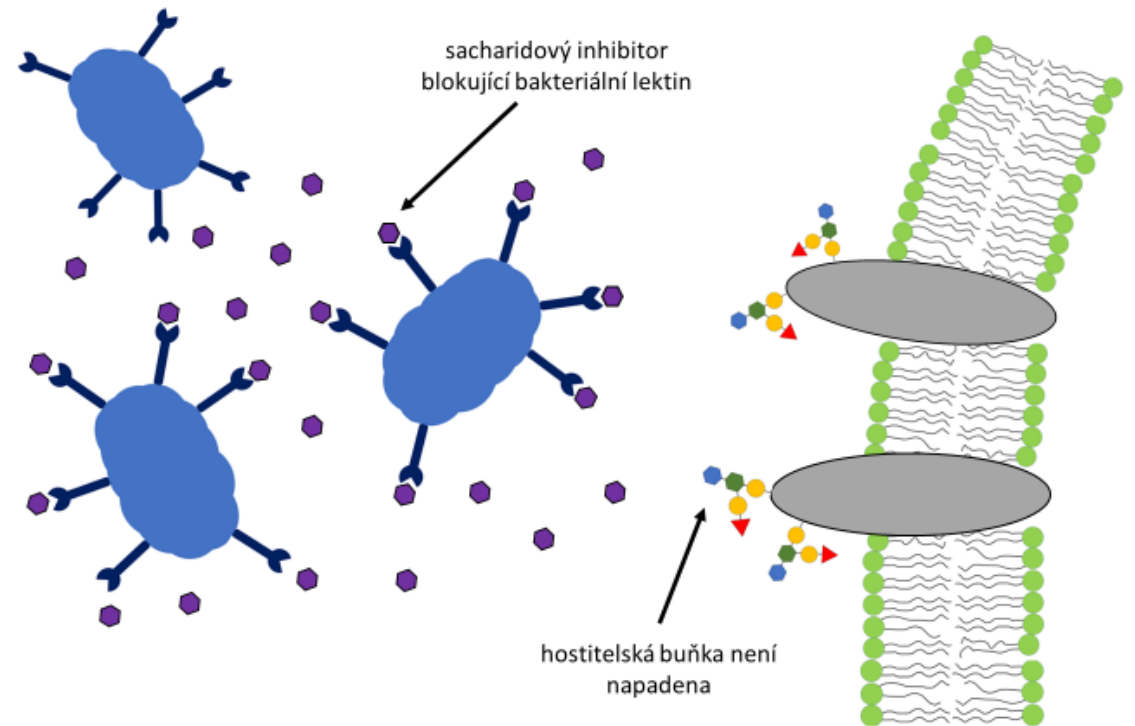
- rod gramnegativních bakterií schopných bioluminiscence
- žijí v mutualistickém vztahu s hlísticemi rodu *Heterorhabditis*
- vysoce patogenní vůči hmyzu
- obsahují geny kódující lektiny

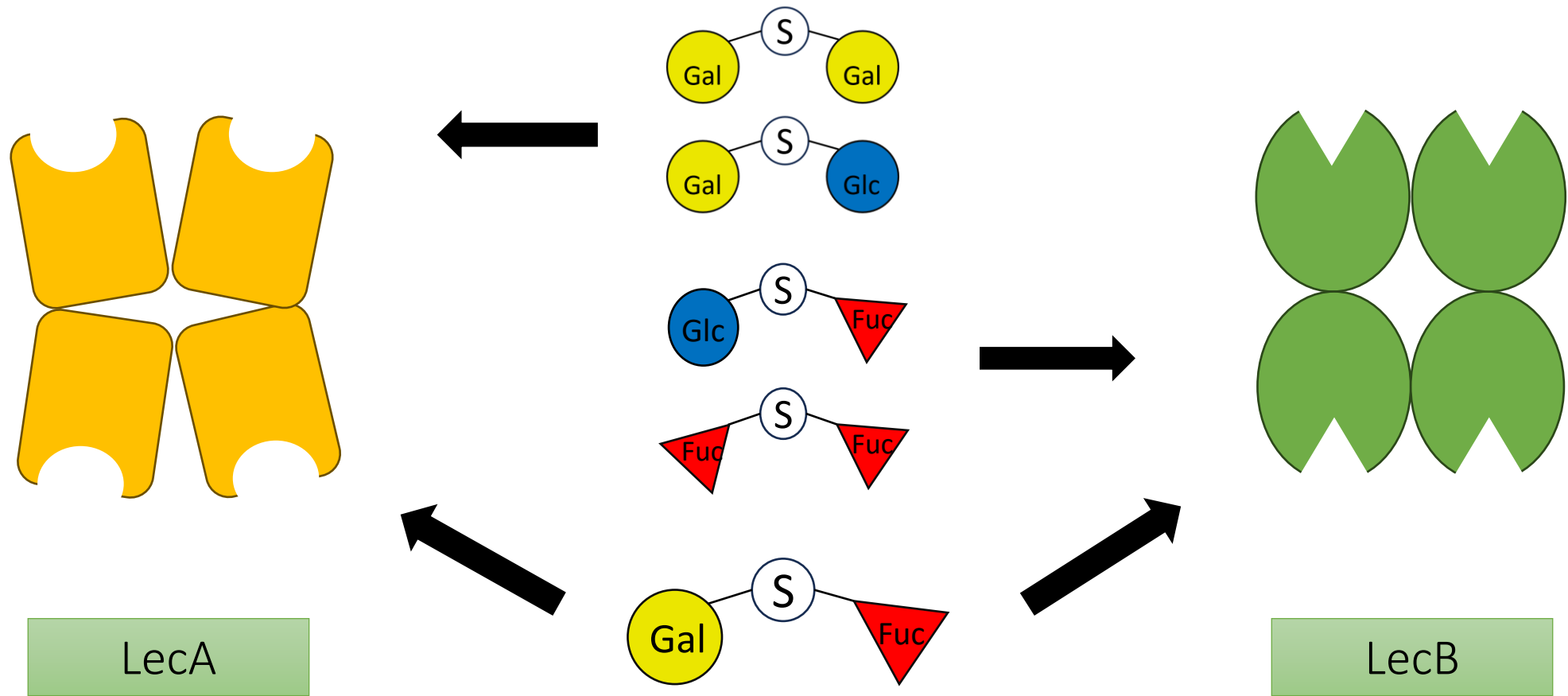

Lektiny a bakterie *Pseudomonas aeruginosa*

- patogen spojený s cystickou fibrózou
- odolný vůči antibiotikům
- obsahuje lektiny LecA (PA-IL) a LecB (PA-IIL)
  - důležitá role v adhesi k hostitelské buňce
  - LecA vykazuje cytotoxickou aktivitu
  - vhodné cíle pro **anti-adhesivní terapii**

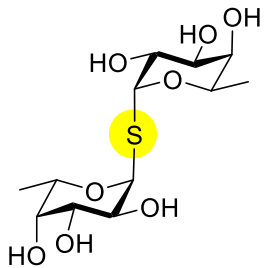

Syntetické sacharidy

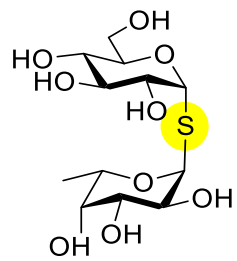

Syntetické sacharidy

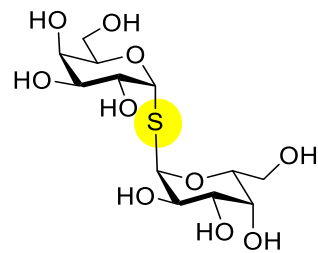
L-fukosidy

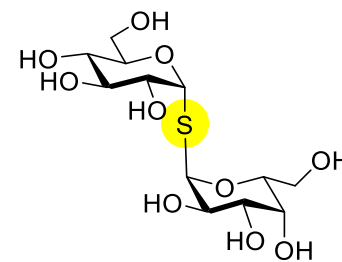
α -L-Fuc- α -L-Fuc

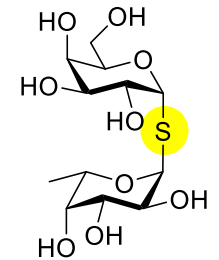
α -L-Fuc- α -D-Glc

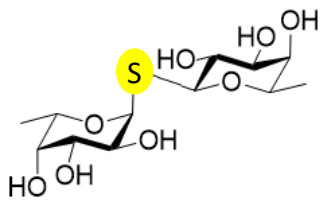
α -D-Gal- α -D-Gal

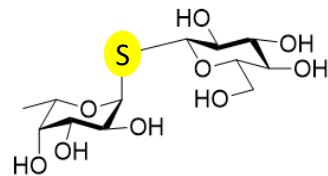
α -D-Gal- α -D-Glc

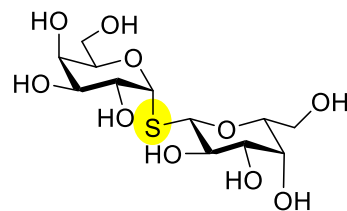
α -L-Fuc- α -D-Gal

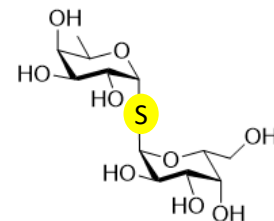
α -L-Fuc- β -L-Fuc

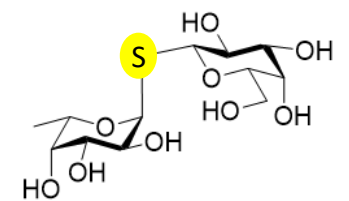
α -L-Fuc- β -D-Glc

α -D-Gal- β -D-Gal

α -D-Fuc- α -D-Gal

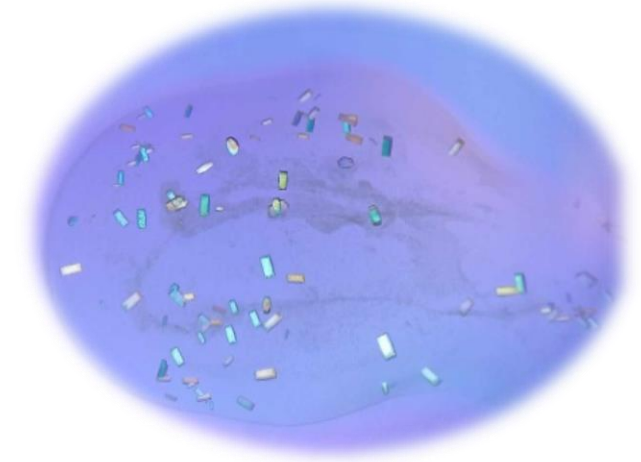

α -L-Fuc- β -D-Gal

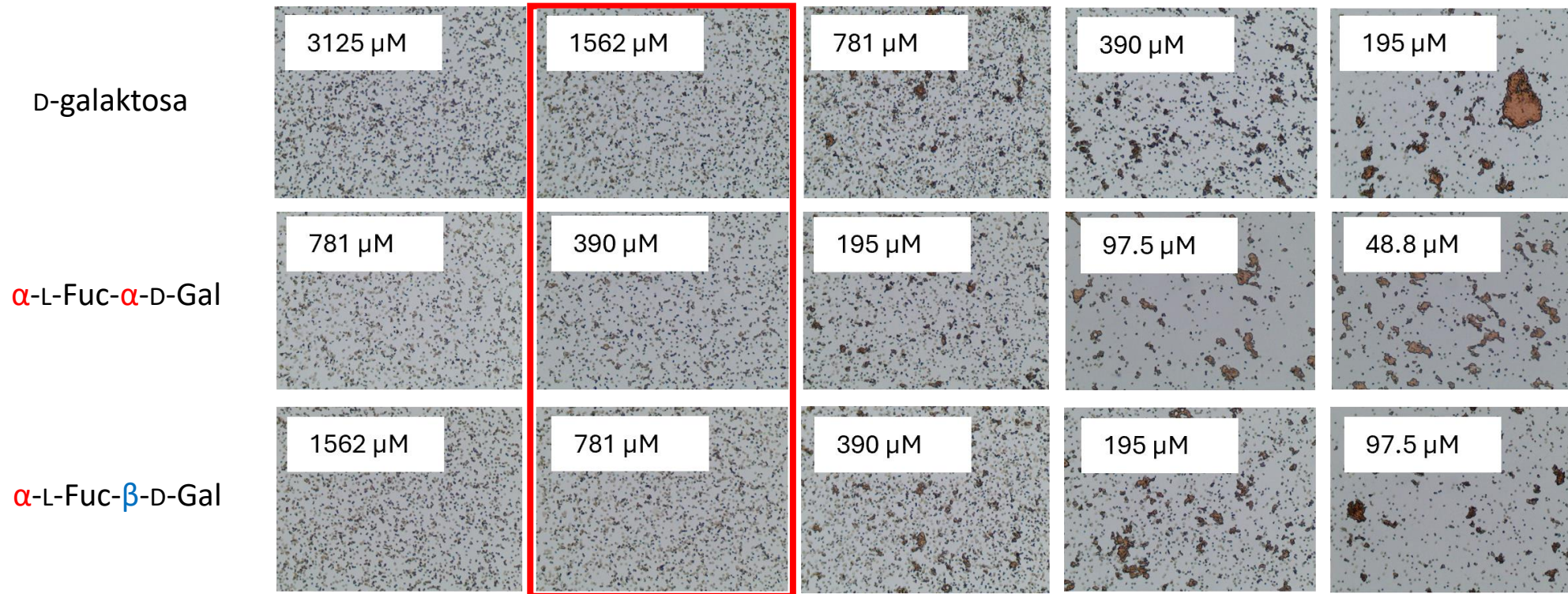
bispecifické sloučeniny

Inhibiční testy

- určení minimální inhibiční koncentrace (**MIC**) a výpočet účinnosti inhibitoru

Inhibiční testy s LecA

Shrnutí

- Lektiny jsou proteiny, které se specificky vážou na sacharidy.
- Sacharidy jsou biomolekuly s obrovským informačním potenciálem.
- Lektiny hrají důležitou roli v rozpoznávání na buněčné a molekulární úrovni
- Lektiny mohou být prospěšné, potenciálně škodlivé i extrémně toxické.
- Lektiny mají mnohé využití ve výzkumu i medicíně.
- Znalost struktury a funkce lektinů pomáhá objasňovat řadu biologických procesů.

Lektiny se vyplatí studovat ! 😊

